

Research Paper

Analyzing and explaining the challenges of the educational-career guidance program in Iran's education system

Behrouz Rahimi^{1*}, Rezvan Hakimzadeh², Mohammad Khademi Kolahlou³

Received: Dec. 24, 2025; Accepted: Apr. 22, 2026

ABSTRACT

The academic-career guidance program in the education system, by directing students toward selecting a field of study and future occupation, can lead to undeniable positive and negative consequences at both individual and social levels. A review of the history of Iran's education system in designing and implementing this program indicates unsatisfactory experiences and outcomes. Therefore, the present study aimed to explore the challenges of the academic-career guidance program in Iran's education system. This research was conducted using a qualitative approach and a descriptive phenomenological method to examine the experiences of experts. The research field consisted of faculty members of higher education, school administrators, experts and counselors in the education system, as well as specialists in the labor market. Among them, 22 participants were selected using purposive, snowball, and convenience sampling techniques. Data were collected through semi-structured interviews and analyzed using a coding method. The findings revealed two major categories of challenges: internal and external. Internal challenges refer to issues within the education system that hinder the full realization of the goals of the academic-career guidance program. These challenges were identified in 35 open codes and categorized into five axial codes: systemic, approach-related, human resources, educational, and procedural challenges. External challenges refer to issues rooted in the broader environment surrounding Iran's education system that negatively affect academic-career guidance and its objectives. These challenges were identified in 39 open codes and classified into five axial categories: labor market challenges, the role of parents, socio-cultural factors, economic factors, and policy-making. The results indicate that various internal and external factors have reduced the effectiveness of the academic-career guidance program for its stakeholders. Therefore, addressing these challenges is an unavoidable necessity and an important step toward moving the education system toward a more desirable situation.

Keywords: challenge, educational-career guidance program, education system, Iran

1. Department of Society and Progress, Technology Studies Institute, Presidency, Tehran, Iran

✉ rahimi.b@ut.ac.ir

* Corresponding Author

2. Professor of Curriculum Studies, Department of Educational Methods and Curriculum Planning, Faculty of Psychology and Education, University of Tehran, Tehran, Iran

✉ hakimzadeh@ut.ac.ir

3. Assistant Professor, Department of Society and Progress, Technology Studies Institute, Presidency, Tehran, Iran

✉ khademi@tsi.ir

INTRODUCTION

Educational–Career Guidance Programs are regarded as one of the core components of educational systems, as they aim to create a meaningful alignment between students’ individual characteristics (such as interests, abilities, and talents) and the broader needs of society and the labor market. Effective guidance at the secondary school level can prevent academic mismatch, educational dropout, loss of motivation, and inefficient allocation of human resources. In Iran, despite more than five decades of experience in designing and implementing educational–career guidance initiatives, accumulated evidence from research and practice indicates that these programs have not achieved their intended outcomes. The persistence of imbalances in students’ field-of-study choices, weak responsiveness to labor market demands, and dissatisfaction among key stakeholders suggests that the problem extends beyond surface-level implementation issues and is rooted in deeper structural, cultural, and policy-related factors. Therefore, a comprehensive and experience-based examination of the challenges affecting the Educational–Career Guidance Program is essential.

PURPOSE

The primary objective of this study was to identify, analyze, and explain the challenges of the Educational–Career Guidance Program in Iran’s education system. Specifically, the study sought to explore these challenges from the perspectives of experts and practitioners across education, higher education, and the labor market, with the aim of providing a comprehensive understanding of both internal and external factors that hinder the effective functioning of the program.

METHODOLOGY

This study employed a qualitative research approach grounded in descriptive phenomenology, focusing on participants’ lived experiences and expert interpretations of the guidance program. The research field included university faculty members, school administrators, educational counselors, and labor market specialists who possessed relevant academic, professional, or managerial experience. Using purposive sampling complemented by snowball and convenience sampling, 22 participants were selected. Data were collected through in-depth semi-structured interviews, allowing for flexibility and depth in exploring participants’ perspectives. The interviews were transcribed verbatim and analyzed using the systematic coding process of open, axial, and selective coding, following the Corbin and Strauss approach. Data collection continued until theoretical saturation was reached. To ensure rigor and trustworthiness, the criteria of credibility, dependability, confirmability, and transferability were applied through techniques such as peer review, member checking, and rich description.

FINDINGS

The findings of this study indicate that the challenges of the Educational–Career Guidance Program in Iran’s education system can be clearly explained through two main categories: internal challenges and external challenges. Internal challenges originate from within the structure and functioning of the education system and include systemic, approach-related, human resource-related, educational, and process-related issues. These challenges reflect weaknesses in the organization, implementation, and professional support mechanisms of the guidance program. In parallel, external challenges arise from factors outside the education system, including labor market conditions, parental influence, socio-cultural norms, economic pressures, and policy-related factors, all of which play a significant role in shaping students’ educational and career decisions. The coexistence of these internal and external challenges demonstrates that the current Educational–Career Guidance Program is influenced by multiple interrelated factors that collectively limit its effectiveness within the existing educational and social context.

CONCLUSION

The results of this study suggest that the challenges affecting the Educational–Career Guidance Program reflect a complex and multi-layered situation in which the program operates under simultaneous constraints originating from within and beyond the education system. Rather than functioning as an independent and autonomous mechanism, educational–career guidance appears to be embedded in broader structural, social, and contextual conditions that shape its overall performance. The results indicate that internal limitations within the education system interact with external contextual pressures, creating conditions in which the guidance process is constrained in fulfilling its intended role. This interaction highlights that the effectiveness of the program cannot be understood by focusing on a single dimension or factor, but must be viewed as the outcome of overlapping influences that collectively define the current state of educational–career guidance. Overall, the study demonstrates that the existing challenges are interdependent and context-bound, and that the present form of the guidance program reflects these cumulative constraints within the educational and social environment.

NOVELTY

The main innovation of this study lies in its integrated and multi-perspective analytical framework, which simultaneously examines internal educational system challenges and external socio-economic and policy-related factors. By incorporating the viewpoints of experts from education, higher education, and the labor market, this research moves beyond fragmented analyses and offers a holistic understanding of the persistent challenges facing educational–career guidance in Iran.

CONFLICT OF INTEREST

No conflict of interest declared by the author.

ACKNOWLEDGMENTS

The authors would like to thank all participants in this study

USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

The authors acknowledge the use of GapGPT-5.4 for editing and summarizing certain parts of the manuscript. The prompts used were: “Please review and revise this text in terms of academic grammar” and “Please make this text more concise without changing its content.” The outputs generated through these prompts were used to improve grammatical accuracy, enhance sentence structure, and summarize the text. Although the authors acknowledge the use of artificial intelligence, they emphasize that Behrouz Rahimi, Rezvan Hakimzadeh, and Mohammad Khademi Kolllelou are the sole authors of this article and take full responsibility for its content, in accordance with COPE recommendations and the journal’s policies.

BIBLIOGRAPHY

- Ahmadi, S. (2015). Investigating the relationship between incorrect academic guidance and students' academic decline. *Third National Conference on Sustainable Development in Educational Sciences, Psychology, Social and Cultural Studies*, Center for Strategies for Achieving Sustainable Development, Tehran, Iran.
- Alidoust Abdikhah, M. A. (1991). *A study on the criteria and regulations of academic guidance, determining the correlation between recommendation course grades and students' academic achievement in different theoretical and technical secondary fields in Tehran, and examining academic and career interests and factors affecting field selection*. Research Project Report. Tehran: Ministry of Education, Deputy of Education, Office of Primary and Guidance Education, Iran.
- Asgari, F., & Abedi, L. (2018). Factors affecting academic guidance among upper secondary school students: A phenomenological study. *Third International Conference on Modern Research in Educational Sciences, Psychology and Social Studies of Iran*, Tehran, Iran.
- Corbin, J. M., & Strauss, A. (1990). Grounded theory research: Procedures, canons, and evaluative criteria. *Qualitative Sociology*, 13(1), 3–21. <https://doi.org/10.1007/bf00988593>
- Ebrahimi Moghaddam, N., Samadi, B., & Sharifi, A. (2017). Identifying the effective factors and reluctance to choose the art of communication and the tendency to the master. *Journal of New Thoughts on Education*, 13(2), 153–173. <https://doi.org/10.22051/jontoe.2017.8748.1182>
- Erlich, R. J., & Russ-Eft, D. F. (2012). Assessing Academic Advising Outcomes Using Social Cognitive Theory: A Validity and Reliability Study. *NACADA Journal*, 32(2), 68–84. <https://doi.org/10.12930/0271-9517-32.2.68>
- Finger, C., Solga, H., Ehlert, M., & Rusconi, A. (2020). Gender differences in the choice of field of study and the relevance of income information. Insights from a field experiment. *Research in Social Stratification and Mobility*, 65, 100457. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2019.100457>
- Hooley, T., Sultana, R. G., & Thomsen, R. (2018). *Career guidance for social justice: Contesting neoliberalism*. Routledge.
- Hosseini, S. M. (2002). Designing a counseling and guidance system at different educational levels. *National Conference on Engineering Reforms in Education*, Institute for Education Research, Tehran, Iran.
- Ignacio García-Pérez, J., & Hidalgo-Hidalgo, M. (2017). No student left behind? Evidence from the Programme for School Guidance in Spain. *Economics of Education Review*, 60, 97–111. <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2017.08.006>
- Islamic Consultative Assembly Research Center. (2016). *Examining the "Issue of Academic Guidance" in Iran's Education System (With Emphasis on Evaluating the Performance of the New Academic Guidance Program)*. Deputy of Social-Cultural Research, Office of Social Studies, Tehran, Iran.

Iranian Cultural Research

9

Abstract

- Joho, C., Mok, S. Y., Hoffelner, C., & Düggele, A. (2024, December). Analyzing teachers' competencies in career guidance: a systematic review. In *Frontiers in Education* (Vol. 9, p. 1488662). Frontiers Media SA.
- Karamdoust, N. A., Abolghasemi, M., & Zandvanian, A. (2006). Designing appropriate models for academic guidance of secondary school students. *Journal of Psychology and Educational Sciences*, 36(1–2), 99–122.
- Khademi Kollahloo, M., Fathtabar, K., & Marefavand, Z. (2020). How to develop a National Qualifications Framework (the case of study: Netherland National Qualifications Framework). *Talent Development Quarterly*, 2(4), 43–76.
- Kudrinskaia, I. V., Kidinov, A. V., Kabkova, E. P., Mechkovskaya, O. A., Mudrak, S. A., Novikov, S. B., & Agadzhanova, E. R. (2020). The problem of career guidance of the youth in domestic pedagogical theory and practice. *EurAsian Journal of BioSciences*, 14(2).
- Lincoln, Y. S., Guba, E. G., & Pilotta, J. J. (1985). Naturalistic inquiry. *International Journal of Intercultural Relations*, 9(4), 438–439. [https://doi.org/10.1016/0147-1767\(85\)90062-8](https://doi.org/10.1016/0147-1767(85)90062-8)
- Mami, S., & Omid, A. (2013). Investigating the psychological causes of excessive tendency of female high school students in Ilam toward studying experimental sciences. *Quarterly Journal of Human Sciences Research*, (29), 155–182.
- Mimis, M., El Hajji, M., Es-saady, Y., Ouled Guejdi, A., Douzi, H., & Mammass, D. (2018). A framework for smart academic guidance using educational data mining. *Education and Information Technologies*, 24(2), 1379–1393. <https://doi.org/10.1007/s10639-018-9838-8>
- Mohammadi, R., & Raeisi, A. (2022). Pathology of the realization of the balanced development policy in the academic guidance process of upper secondary students in Lordegan County. *Police Knowledge Journal of Chaharmahal and Bakhtiari*, 11(4), 103–128.
- Mokhtarzadeh Bazargani, S., & Alizadeh, S. (2019). Assessing Factors Affecting the Orientation of the Cours-of-Study Selection In Students. *Journal of Educational Management and Perspective*, 1(1), 15–30. <https://doi.org/10.22034/jmep.2019.100581>
- Monbari, M., Pooshaneh, K., & Khosravibabadi, A. A. (2022). Pathology of an educational guidance system to provide a desirable model. *Iranian Journal of Political Sociology*, 5(6), 410–435. <https://doi.org/10.30510/psi.2022.317437.2725>
- Moridi, A. (2006). *Investigating the effectiveness of the counseling and academic guidance process on students' field selection in Lorestan* (Master's thesis), Islamic Azad University, Lorestan, Iran.
- Mousavi, S. A., Pirani, A., & Momeni, H. (2020). The pathology of the 9th grade students' educational guidance process in Ilām province. *Journal of Educational Innovations*, 19(75), 123–148. <https://doi.org/10.22034/jei.2020.114617>

- Mwape, J. (2015). *Nature and benefits of guidance and counselling services offered in selected public secondary schools in Mansa district* (Doctoral dissertation), University of Zambia.
- Namdar, H. (2021). Challenges and obstacles of field selection and students' career future. *First National Conference on Applied Studies in Educational Processes*, Hormozgan, Iran.
- Navidi, A. (2018). Academic guidance in Iran's education system: Practical experiences and persistent challenges. *Journal of Education*, 34(1), 9–34.
- Niazi, M., Soleimannejad, M., Aghighi, M., & Razaghimaleh, H. (2018). Students' field selection preferences upon entering upper secondary education based on the Analytic Hierarchy Process (AHP). *Journal of Educational Measurement*, 8(32), 143–162. <https://doi.org/10.22054/jem.2019.31804.1740>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2004). *Career Guidance. A handbook for policy makers*. Paris: OECD. <https://doi.org/10.1787/9789264015210-en>
- Özmen, S., & Hursen, C. (2020). Identifying the Students' Needs for Guidance at Vocational and Technical Anatolian High School. *Postmodern Openings*, 11(4), 79–108. <https://doi.org/10.18662/po/11.4/224>
- Rahimi, B., Hakimzadeh, R., Javadipour, M., Salehi, K., & Khademi Kollahloo, M. (2024). Developing an Educational-career guidance Curriculum Framework in the Iran's Education system. *Journal of New Educational Approaches*, 19(39), 149–192. <https://doi.org/10.22108/nea.2024.141687.2037>
- Rastegar Khaled, A. (2004). The role of families in children's career guidance and shaping their work identity (Case study: Analysis of parents' occupational preference patterns). *Kar va Jameh Journal*, 56, 27–39.
- Ray, A., Bala, P. K., & Dasgupta, S. A. (2019). Role of authenticity and perceived benefits of online courses on technology based career choice in India: A modified technology adoption model based on career theory. *International Journal of Information Management*, 47, 140–151. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2019.01.015>
- Rezaei Madani, M., Kalantar Hormozi, A., & Naeimi, E. (2019). The survey of the process of new academic guidance in ninth grade from the perspective of school counselors. *Quarterly Journal of Counseling Culture and Psychotherapy*, 10(39), 27–48. <https://doi.org/10.22054/qccpc.2019.40632.2098>
- Safi, A. (2017). Major challenges of the guidance and counseling system in Iran's education. *Roshd Journal of School Counselor Education*, (3), 35–39.
- Salari, Y., Eslampanah, M., Laei, S., & Mousavi, F. (2022). Modeling the effective factors on students' academic guidance based on the document of fundamental change in education of the Islamic Republic of Iran. *Jundishapur Education Development Quarterly*, 13, 29–44. <https://doi.org/10.22118/edc.2022.352060.2127>

- Salehi Amran, E., Chahar-Bashloo, H., & Hashemi, S. (2010). A comparative study of work culture components in elementary school textbooks and instructors' teaching methods. *Journal of Educational Research and Learning*, 8(1), 173–194.
- Sharifi, B., Niazazari, K., & Jabbari, N. (2020). providing a model for achieving to effective educational guidance for students in Iran's educational system. *Journal of New Approaches in Educational Management*, 11(1), 135–160. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.20086369.1399.11.41.7.6>
- Smith, C. L., & Allen, J. M. (2014). Does Contact With Advisors Predict Judgments and Attitudes Consistent With Student Success? A Multi-institutional Study. *NACADA Journal*, 34(1), 50–63. <https://doi.org/10.12930/nacada-13-019>
- Thompson, P., & Kwong, C. (2016). Compulsory school-based enterprise education as a gateway to an entrepreneurial career. *International Small Business Journal: Researching Entrepreneurship*, 34(6), 838–869. <https://doi.org/10.1177/0266242615592186>
- UNESCO. (2023). *Career guidance and counseling in secondary education: Global trends and practices*. Paris: UNESCO.
- Van Esbroeck, R. (2008). *Career guidance in a global world*. In *International handbook of career guidance* (pp. 23-44). Dordrecht: Springer Netherlands.
- Wang, D., & Wang, G. (2025). Improving career readiness in middle school students: a systematic review of intervention approaches. *Frontiers in Psychology*, 16, 1582195.
- Watts, A. G. (2014). *Career guidance and public policy: Global issues and challenges*. Routledge.
- Young-Jones, A. D., Burt, T. D., Dixon, S., & Hawthorne, M. J. (2013). Academic advising: does it really impact student success? *Quality Assurance in Education*, 21(1), 7–19. <https://doi.org/10.1108/09684881311293034>

مقاله پژوهشی

واکاوی و تبیین آسیب‌های برنامه هدایت تحصیلی-شغلی در نظام آموزش و پرورش ایران

بهروز رحیمی^{۱*}، رضوان حکیمزاده^۲، محمد خادمی کلهلو^۳

دریافت: ۱۴۰۴/۱۰/۰۳؛ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۰۲

چکیده

برنامه هدایت تحصیلی-شغلی در نظام آموزش و پرورش با جهت‌دهی دانش‌آموزان به‌سوی انتخاب یک رشته تحصیلی-شغلی، می‌تواند آثار و پیامدهای مثبت و منفی انکارناپذیری در ابعاد فردی و اجتماعی به همراه داشته باشد. بررسی پیشینه نظام آموزش و پرورش ایران در زمینه طراحی و اجرای این برنامه، حاکی از تجارب و خروجی نامطلوب آن است. از این رو، پژوهش حاضر با هدف واکاوی آسیب‌های برنامه هدایت تحصیلی-شغلی در نظام آموزش و پرورش ایران انجام شد. این پژوهش با بهره‌گیری از رویکرد کیفی و روش پدیدارشناسی توصیفی، به بررسی تجارب صاحب‌نظران پرداخت. میدان پژوهش شامل اعضای هیئت‌علمی نظام آموزش عالی، مدیران، کارشناسان و مشاوران مدارس نظام آموزش و پرورش و صاحب‌نظران حوزه بازار کار بود که از بین آنان، ۲۲ نفر با استفاده از تکنیک‌های نمونه‌گیری ملاکی، گلوله‌برفی و در دسترس انتخاب شدند. داده‌ها با استفاده از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته جمع‌آوری و با روش کدگذاری تحلیل شدند. یافته‌ها حاکی از دو کلان‌آسیب درونی و بیرونی بود. آسیب‌های درونی در قالب ۳۵ کد باز و ۵ کد محوری شامل آسیب‌های سیستمی، رویکردی، منابع انسانی، آموزشی و فرایندی طبقه‌بندی شدند. آسیب‌های بیرونی نیز در قالب ۳۹ کد باز و ۵ کد محوری شامل آسیب‌های بازار کار، نقش والدین، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و سیاست‌گذاری ارائه شدند. نتایج پژوهش نشان داد مسائلی از منظرهای مختلف موجب شده کارکرد این برنامه در نظام آموزش و پرورش ایران اثربخشی کمتر از انتظار برای ذی‌نفعان داشته باشد؛ بنابراین رفع این آسیب‌ها، به‌عنوان گامی در جهت حرکت به‌سوی وضعیت مطلوب، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است.

کلیدواژه‌ها: آسیب، برنامه هدایت تحصیلی-شغلی، نظام آموزش و پرورش، ایران

۱. پژوهشگر، گروه جامعه و پیشرفت، پژوهشکده مطالعات فناوری ریاست جمهوری، تهران، ایران

rahimi.b@ut.ac.ir

* نویسنده مسئول

۲. استاد مطالعات برنامه‌درسی، گروه روش‌ها و برنامه‌ریزی آموزشی و درسی، روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

hakimzadeh@ut.ac.ir

۳. استادیار، گروه جامعه و پیشرفت، پژوهشکده مطالعات فناوری ریاست جمهوری، تهران، ایران

khademi@tsi.ir

۱. مقدمه و بیان مسئله

هدایت تحصیلی- شغلی^۱، مسیری است که با پیمودن آن، نیازهای جامعه از یکسو و نیازهای فردی از طرف دیگر برآورده می‌شود؛ بنابراین هدایت تحصیلی- شغلی نامطلوب نه تنها می‌تواند باعث سردرگمی، بی‌انگیزگی، ترک تحصیل، افت تحصیلی (نیازی و همکاران، ۱۳۹۷؛ ابراهیمی مقدم و همکاران، ۱۳۹۶؛ میمیس^۲ و همکاران، ۲۰۱۹) شود، بلکه موجب به هدر رفتن منابع جامعه، افت علمی کشور و فرسودگی منابع اقتصادی و انسانی می‌شود (موسوی و همکاران، ۱۳۹۹؛ مختارزاده و همکاران، ۱۳۹۸). نیازی و همکاران، ۱۳۹۷). هدایت تحصیلی- شغلی به عنوان کلید اصلی توسعه هر کشور، یکی از عوامل اصلی و ارکان مهم محسوب می‌شود که آموزش و پرورش را به پویایی و اثربخشی صحیح می‌رساند (ارقیا^۳، ۲۰۱۹). به منظور یک تصمیم‌گیری موفقیت‌آمیز در انتخاب رشته تحصیلی- شغلی، لازم است تا دانش آموزان با آگاهی دقیق‌تر و شناخت واقعی‌تر نسبت به سه دسته از اطلاعات که عبارت‌اند از؛ توانایی‌های شخصی، ویژگی رشته‌های تحصیلی موجود و ارتباط رشته‌های تحصیلی با حرف و مشاغل آینده، عمل کنند (نویدی، ۱۳۹۷؛ کریسان^۴ و همکاران، ۲۰۱۵؛ اوزمن و هورسن^۵، ۲۰۲۰). نتایج تحقیقات متعددی نیز حاکی از آن است که مسیر صحیح هدایت تحصیلی- شغلی با موفقیت‌های تحصیلی- شغلی بعدی فرد در ارتباط است (اسمیت و آلن^۶، ۲۰۱۴؛ یانگ- جونز^۷ و همکاران، ۲۰۱۳؛ ارلیچ و رأس- ایفت^۸، ۲۰۱۲).

در راستای توجه به این مهم، برنامه هدایت تحصیلی- شغلی یکی از مهم‌ترین برنامه‌های هر نظام آموزشی است که شامل فعالیت‌هایی برای یاری رساندن به

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۶

دوره XX، شماره XX
فصل ۱۴۰۵/۱۴۰۶
پیاپی XX

1. Education-career guidance

2. Mimis

3. Arghya

4. Crisan

5. Ozmen & Hursen

6. Smith & Allen

7. Young-Jones

8. Erlich & Russ- Eft

دانش‌آموزان در انتخاب‌های تحصیلی - شغلی است. در واقع، هدایت تحصیلی - شغلی فرآیند ارائه خدمات راهنمایی به دانش‌آموزان است تا با آگاهی از استعدادها، علایق، توانمندی‌ها و ویژگی‌های شخصیتی خود، رشته‌های تحصیلی و مشاغل موردنیاز جامعه را شناخته و بر اساس آن، به‌صورت آگاهانه رشته تحصیلی مناسب خود را انتخاب کنند. (شریفی و همکاران، ۱۳۹۹). با اذعان به اهمیت هدایت صحیح دانش‌آموزان به رشته‌های تحصیلی - شغلی، امروزه مسئله کیفیت هدایت تحصیلی - شغلی و اثربخشی آن از مهم‌ترین دغدغه‌های نظام آموزشی و تصمیم‌سازان امر توسعه در هر کشور است (فینگر^۱ و همکاران، ۲۰۲۰).

برنامه‌های هدایت تحصیلی - شغلی در نظام‌های آموزشی دو هدف اصلی را دنبال می‌کنند: اول، هدایت دانش‌آموزان بر اساس ویژگی‌های فردی مانند استعداد، علاقه و توانایی تا هر فرد رشته‌ای متناسب با شخصیت خود انتخاب کند. دوم، هدایت دانش‌آموزان بر مبنای نیازهای جامعه، به‌طوری‌که نیروی انسانی لازم برای رفع نیازهای جامعه از نظر کمی و کیفی تأمین شود. (نوییدی، ۱۳۹۷). وزارت آموزش و پرورش ایران برای تحقق یافتن این دو هدف و هماهنگ ساختن برنامه‌های آموزشی با ویژگی‌های فردی دانش‌آموزان و نیازهای جامعه، برنامه‌های هدایت تحصیلی را طراحی و اجرا کرده است و تجربه‌ای بیش از نیم‌قرن در اجرای برنامه‌های مذکور را دارد. در طول این دوران، این برنامه‌ها دچار تغییر و تحولات متعددی شده‌اند و متناسب با این تغییرات برنامه‌های هدایت تحصیلی - شغلی با روش‌ها و فرایندهای متفاوتی اجرا شده است. جدیدترین برنامه هدایت تحصیلی - شغلی بر مبنای تغییر ساختار نظام آموزشی و استقرار نظام ۶-۳-۳ طبق سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰) طراحی شده است. مطابق برنامه درسی ملی (۱۳۹۱)، دانش‌آموزان باید در پایان دوره آموزش عمومی (پایه نهم) شاخه و رشته تحصیلی خود را تعیین کنند. اما در این بین، نتایج پژوهش‌های گوناگون نیز در سال‌ها و دهه‌های مختلف در زمینه ارزیابی این برنامه‌ها در کشور حاکی از وضعیت

نامطلوب در هدایت متناسب و متعادل دانش‌آموزان به‌سوی رشته‌های تحصیلی و نیازهای شغلی جامعه است. (محمدی و رئیسی، ۱۴۰۱؛ موسوی و همکاران، ۱۳۹۹؛ نویدی، ۱۳۹۷؛ احمدی، ۱۳۹۴؛ مریدی، ۱۳۸۵؛ حسینی، ۱۳۸۱؛ علیدوست ابدی خواه، ۱۳۷۰). بااین‌حال اوضاع بازار کار نیز متفاوت‌تر شده و امروزه نیروی کار با مهارت چندان‌گانه و ارزان طلب می‌کند. دو عامل استعداد و علاقه در انتخاب رشته دانش‌آموز بسیار تأثیرگذار است و می‌تواند مسبب شوق بیشتر او به آینده شود، اما همچنان بی‌اهمیت‌تر از بقیه موارد و نکات است. پایداری و تکرار این چالش‌ها در طول دهه‌های متمادی، خود یک نشانه کلیدی است که بحران هدایت تحصیلی در ایران را نباید صرفاً یک مشکل اجرایی، محتوایی، یا کمبود ابزاری تلقی کرد (موسوی و همکاران، ۱۳۹۹؛ نویدی، ۱۳۹۷). اگر مشکل تنها کمبود مشاور یا ضعف آزمون‌ها بود، می‌بایست در طول این زمان طولانی، با اصلاحات مقطعی، مرتفع می‌شد. با این حال، تداوم این ناکارآمدی نشان می‌دهد که ریشه بحران علاوه بر درون نظام آموزش و پرورش، به محیط اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و سایر حوزه‌ها مربوط است (رضایی مدنی و همکاران، ۱۳۹۸؛ سازمان همکاری توسعه اقتصادی و اجتماعی^۱، ۲۰۰۴). به عبارت دیگر، نظام آموزش و پرورش به عنوان یک نهاد راهبردی، از فقدان دیدگاه کلان سیستمی رنج می‌برد و هدایت تحصیلی را به عنوان یک برنامه فرعی و نه یک استراتژی ملی توسعه، مد نظر قرار داده است (صافی، ۱۳۹۶، مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۵).

همان‌گونه که ذکر شد، برنامه هدایت تحصیلی - شغلی در هدایت دانش‌آموزان بر اساس علایق و استعداد و همچنین نیازهای بازارکار کشور جایگاه راهبردی در نظام آموزش و پرورش کشور دارند، اما نتایج پژوهش‌های صورت گرفته حکایت از وجود چالش‌ها و آسیب‌هایی دارد که تحقق اهداف برنامه هدایت تحصیلی - شغلی را تحت تأثیر قرار داده است. بنابراین، مسئله اصلی پژوهش حاضر در تلاقی میان اهمیت حیاتی هدایت تحصیلی - شغلی و عملکرد ضعیف و مزمن آن در نظام آموزش و پرورش ایران

1. OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development)

نهفته است. برنامه هدایت تحصیلی - شغلی که رسالت ایجاد توازن میان ویژگی‌های فردی (استعداد و علاقه) و نیازهای کلان جامعه (بازار کار) را بر عهده دارد، در عمل با وجود سابقه بیش از نیم قرن، به عنوان یک برنامه بی اثر یا کم اثر ارزیابی شده است. البته همان گونه که برخی صاحب نظران اشاره کرده اند، بخش مهمی از تحقق این توازن پس از دوره متوسطه و در سطح آموزش عالی شکل می گیرد؛ اما نقش مرحله مدرسه و هدایت تحصیلی - شغلی در آماده سازی اولیه، انتخاب مسیر مناسب و کاهش ناهماهنگی های آینده همچنان تعیین کننده است (شریفی و همکاران، ۱۳۹۹؛ صافی، ۱۳۹۶). این ناکامی سیستمی، دو پیامد مخرب اصلی در پی داشته است: نخست، در بعد فردی، هدایت تحصیلی - شغلی نامطلوب منجر به سردرگمی، بی انگیزگی، افت تحصیلی و پیامدهای منفی گسترده ای در ابعاد تحصیلی، روانی، اقتصادی و اجتماعی برای عده ای از دانش آموزان شده است (موسوی و همکاران، ۱۳۹۹، نیازی و همکاران، ۱۳۹۷؛ ابراهیمی مقدم و همکاران، ۱۳۹۶).

دوم، در بعد اجتماعی و اقتصادی، این شکست در ایجاد توازن، باعث گرایش نامتوازن و اغلب نامعقول دانش آموزان به رشته های خاص، به ویژه رشته علوم تجربی با هدف ورود به مشاغل پزشکی، و در نتیجه هدر رفتن منابع انسانی و اقتصادی جامعه شده است (مختارزاده و همکاران، ۱۳۹۸؛ مامی و امیدی، ۱۳۹۲؛ مرکز پژوهش های مجلس، ۱۳۹۵). بعضاً یافته های پژوهشی نشان می دهد که برنامه هدایت تحصیلی - شغلی در نظام آموزش و پرورش ایران با چالش های متعددی مواجه است. نتایج مطالعات انجام شده حاکی از آن است که اجرای ناپیوسته برنامه، بهره گیری از رویکردهای غیرعلمی، کمبود نیروی انسانی متخصص، ضعف در فرایندهای اجرایی و عدم توجه کافی به بافت های فرهنگی و اقتصادی جامعه، از جمله مهم ترین آسیب هایی هستند که کارآمدی این برنامه را کاهش داده اند. بر اساس شواهد تجربی، این عوامل موجب شده اند که برنامه هدایت تحصیلی - شغلی در دستیابی به اهداف تعیین شده خود توفیق لازم را نداشته باشد و تأثیر معناداری بر انتخاب آگاهانه مسیر تحصیلی و

شغلی دانش‌آموزان بر جای نگذارد (رضایی مدنی و همکاران، ۱۳۹۸؛ نویدی، ۱۳۹۷؛ علی‌دوست، ۱۳۷۰). لذا پژوهش حاضر درصدد آن است که آسیب‌های برنامه هدایت تحصیلی - شغلی در نظام آموزش و پرورش ایران را از منظر صاحب‌نظران حوزه نظام آموزشی و بازارکار شناسایی تا از این طریق بتوان در راستای مرتفع کردن آن‌ها گام مؤثری برداشت. به‌طورکلی سؤال اصلی این پژوهش عبارت است از: آسیب‌های موجود در برنامه هدایت تحصیلی - شغلی در نظام آموزش و پرورش ایران کدام‌اند؟

۲. پیشینه تحقیق

مرور پیشینه تجربی در حوزه موضوعی هدایت تحصیلی - شغلی منجر به شناسایی پژوهش‌هایی شد. نتایج بررسی برخی از جدیدترین و مرتبط‌ترین آن‌ها به‌منظور شناخت و آگاهی از مهم‌ترین نتایج پژوهش‌های مذکور و همچنین تعیین شکاف پژوهش در دو بخش داخلی و خارجی ارائه می‌شود.

رحیمی و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهشی با عنوان «تدوین چارچوب برنامه درسی هدایت تحصیلی - شغلی در نظام آموزش و پرورش ایران»، با رویکرد آمیخته (کیفی - کمی) به شناسایی عناصر چارچوب برنامه درسی هدایت تحصیلی پرداختند. نتایج این پژوهش بر ضرورت آماده‌سازی و تجهیز دانشی، مهارتی و نگرشی دانش‌آموزان برای انتخاب رشته تحصیلی - شغلی تأکید می‌کند و عناصری مانند منطق، اهداف، محتوا، اجرا، ارزشیابی و برون‌دادهای یادگیری را نمایان می‌سازد. منبری و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «آسیب‌شناسی یک نظام هدایت تحصیلی جهت ارائه یک الگوی مطلوب»، آسیب‌هایی همچون فشارهای جامعه ناشی از الزام آینده شغلی و تأثیر منفی تبلیغات و رسانه‌های جمعی در زمینه پذیرش یک رشته تحصیلی و شغلی را گزارش می‌کنند. این پژوهش بر لزوم توجه به ارائه طرح‌های کارشناسانه و اجرای آزمایشی آن‌ها تأکید دارد. نامدار (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «چالش‌ها و موانع انتخاب رشته و آینده شغلی دانش‌آموزان»، نشان داد که سازوکارهای هدایت تحصیلی در

آموزش و پرورش ایران از سال ۱۳۵۰ تا به امروز پایدار بوده و تحول چشمگیری در آن حاصل نشده و چالش‌ها و موانع همچنان مرتفع نشده‌اند. موسوی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «آسیب‌شناسی فرایند هدایت تحصیلی دانش‌آموزان پایه نهم استان ایلام»، نتایج پژوهش خود را با آسیب‌های برنامه هدایت تحصیلی - شغلی همسو دانسته و به مسائلی چون رفع تکلیف و اهمال‌کاری عده‌ای از مدیران، سطحی‌نگری برخی از دبیران و درک نادرست تعدادی از اولیای دانش‌آموزان اشاره می‌کند. این آسیب‌ها مانع از تحقق اهداف دوگانه برنامه در ایجاد توازن میان استعداد فردی و نیازهای شغلی جامعه می‌شوند. نویدی (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «هدایت تحصیلی در نظام آموزش و پرورش ایران: تجارب عملی و چالش‌های پایدار»، به تبیین تجربه‌های عملی اجرای برنامه‌های هدایت تحصیلی در ایران پرداخته و عوامل تهدیدکننده را در پنج گروه شامل؛ مساعد نبودن بافت و زمینه، نامناسب بودن زمان، ناکافی بودن دانش و مهارت مشاوران، ناکافی بودن منابع و مناسب نبودن ملاک‌ها و فرایند هدایت تحصیلی خلاصه نموده است.

بررسی نتایج پژوهش‌های خارج از کشور نیز بیانگر تجارب متعددی در این زمینه است. به عنوان نمونه، وانگ و وانگ (۲۰۲۵)، در یک بررسی نظام‌مند با عنوان «بهبود آمادگی شغلی در دانش‌آموزان دوره راهنمایی: مروری نظام‌مند بر رویکردهای مداخله‌ای»، بر اهمیت مداخلات شغلی در دوره راهنمایی (معادل پایه‌های ۷ تا ۹) تأکید کردند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که چارچوب نظری مداخلات در این دوره شامل نظریه‌های شناختی اجتماعی شغل (SCCT^۱) و روان‌درمانی است و نتایج مداخلات، توسعه مثبتی در تصمیم‌گیری شغلی و سازگاری شغلی دانش‌آموزان را نشان می‌دهد. جوهر^۲ و همکاران (۲۰۲۴)، در پژوهشی دیگر که به تحلیل شایستگی‌های معلمان در هدایت شغلی پرداختند، نقش حیاتی معلمان در هدایت شغلی را تأیید

1. Social Cognitive Career Theory

2. Joho

کرده‌اند. این بررسی نشان می‌دهد که معلمان با وجود نگرش مثبت، در دانش و مهارت‌های خود (به‌ویژه دانش درباره مسیرهای شغلی، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، و مهارت‌های مشاوره‌ای تخصصی) با کمبودهای جدی روبه‌رو هستند و نیاز مبرم به آموزش تخصصی دارند. کودرینسکیا^۱ و همکاران (۲۰۲۰) با بررسی سطح هدفمندی و کیفیت فعالیت‌های راهنمایی تحصیلی و شغلی در مدارس روسیه و با نظرسنجی اجتماعی از ۱۲۰ نفر دانش‌آموز کلاس‌های هشتم تا یازدهم به این نتیجه رسیدند که بازدیدهای مشارکتی، کلاس‌های بازی محور، فعالیت‌های تمرینی و استفاده از فناوری‌های جدید در آگاهی بخشی تحصیلی/ شغلی دانش‌آموزان مؤثر است. همچنین آن‌ها علاقه‌مند به انجام فعالیت‌های هدایت شغلی در خارج از مدرسه بوده و درخواست داشتند، این رویدادها به روش عملی و تعاملی سازمان‌دهی شوند. ایگناسیو گارسیا - پرز و هیدالگو - هیدالگو^۲ (۲۰۱۷) در پژوهشی که به بررسی اثرات برنامه اصلاح هدایت و راهنمایی تحصیلی در مدارس اسپانیا پرداختند، به این نتیجه رسیدند که اجرای اصلاحات در برنامه هدایت تحصیلی، ضرورت دارد. یافته‌های پژوهش مواپ^۳ (۲۰۱۵) نیز، نشان می‌دهد خدمات مشاوره‌ای در مدارس ناکافی است و در دسترس دانش‌آموزان دبیرستانی به‌طور صحیح قرار نمی‌گیرد.

بررسی‌های به‌عمل‌آمده نشان می‌دهد پژوهش‌های داخلی در ایران عمدتاً بر نقد اجرایی و ساختاری برنامه هدایت تحصیلی متمرکز بوده‌اند و بر مزمن بودن چالش‌ها تأکید دارند. بررسی‌های بین‌المللی بر تحول رویکردهای هدایت شغلی، لزوم یکپارچه‌سازی آن در فرآیند یادگیری، و نقش آن در پاسخ به تغییرات سریع جهانی تأکید دارند. به‌طور کلی، اگرچه پژوهش‌های داخلی متعددی به نقد وضعیت هدایت تحصیلی در ایران پرداخته‌اند، اغلب این مطالعات بر مسائل محتوایی، ابزاری (آزمون‌ها و پرسشنامه‌ها)، یا جامعه مخاطب محدود (مانند دانش‌آموزان یا مشاوران) متمرکز

1. Kudrinskaja

2. Ignacio Garcia-Perez & Hidalgo-Hidalgo

3. Mwape

بوده‌اند. خلاصه‌ای در ادبیات موجود، فقدان یک چارچوب تحلیلی جامع است که بتواند به واکاوی ریشه‌ای پردازد و به‌صورت نظام‌مند، ضعف‌های فنی و اجرایی نظام آموزشی را با فشارهای ناشی از اقتصاد، فرهنگ، و ضعف سیاست‌گذاری پیوند داده و این تلاقی را در یک کل واحد تحلیل کند. لازمه چنین پژوهشی آن است به واکاوی تجارب صاحب‌نظران حوزه آموزش و پرورش، آموزش عالی و بازارکار پرداخته شود.

۳. روش

پژوهش حاضر با رویکرد کیفی و با استفاده از روش پدیدارشناسی توصیفی^۱ انجام شده است. میدان پژوهش شامل؛ اعضای هیئت علمی نظام آموزش عالی، مدیران و کارشناسان، مشاوران مدارس نظام آموزش و پرورش و صاحب‌نظران حوزه بازارکار بودند. به‌منظور نمونه‌گیری از روش‌های ترکیبی نمونه‌گیری مرتبط^۲ یا هدفمند با تکنیک نمونه‌گیری ملاکی^۳، گلوله برفی^۴ و در دسترس^۵ استفاده گردید. در مرحله نخست، از نمونه‌گیری ملاکی به‌منظور شناسایی و انتخاب افرادی استفاده شد که دارای ملاک‌های از پیش تعیین‌شده (دانش و اشراف علمی، سوابق آموزشی و پژوهشی، تجربه مدیریتی و اجرایی در حوزه هدایت تحصیلی - شغلی) بودند. در مرحله دوم، از نمونه‌گیری گلوله برفی برای شناسایی سایر مشارکت‌کنندگان واجد شرایط از طریق معرفی توسط مصاحبه‌شوندگان اولیه استفاده شد؛ این روش به گسترش شبکه افراد آگاه و مرتبط کمک نمود. در نهایت، از نمونه‌گیری در دسترس برای انجام مصاحبه با افرادی که در زمان گردآوری داده‌ها در دسترس پژوهشگر بودند و تمایل به مشارکت داشتند، بهره گرفته شد. تمامی این مراحل در فرایند گردآوری داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته انجام گرفتند تا داده‌های غنی و متنوعی از منظر صاحب‌نظران مختلف به دست آید. لازم به ذکر

1. Descriptive phenomenology
2. Relevance sampling
3. criterion sampling
4. Snowball sampling
5. convenience sampling

است نمونه‌گیری تا اشباع داده‌ها^۱ ادامه یافت؛ یعنی تا زمانی که داده جدیدی از مشارکت‌کنندگان یافت نشد و نظرات افراد تکرار می‌شدند. لذا پس از مصاحبه با مشارکت‌کننده شماره ۱۸ اشباع داده‌ها حاصل شد، اما به منظور اطمینان بیشتر ۴ مشارکت‌کننده دیگر وارد فرایند گردآوری داده‌ها شدند که اطلاعات جدیدی از سوی آن‌ها به دست نیامد. در جدول زیر مشخصات مشارکت‌کنندگان در پژوهش ارائه شده است.

جدول ۱. مشخصات مشارکت‌کنندگان در پژوهش

کد	جنسیت	سوابق	حوزه تخصصی	سطح تحصیلات-رشته تحصیلی	سنوات خدمت (سال)	مدت زمان مصاحبه (دقیقه)	نحوه مصاحبه
۱م	مرد	مدیریت برنامه‌ریزی آموزشی مؤسسه کار و تأمین اجتماعی	بازارکار	دکتری مدیریت کارآفرینی	۲۰	۶۶	حضور
۲م	زن	معاونت آموزشی مؤسسه کار و تأمین اجتماعی	بازارکار	دکتریمدیریت آموزش عالی	۷	۵۴	حضور
۳م	مرد	مشاور معاون توسعه کارآفرینی و اشتغال وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی	بازارکار	دکتری اقتصاد عمومی	۱۵	۴۹	حضور
۴م	مرد	عضو هیئت علمی دانشگاه شاهد	آموزش عالی	دکتری برنامه‌ریزی درسی	۲۳	۳۹	مجازی
۵م	مرد	عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق (ع)	آموزش عالی	دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی	۶	۲۵	حضور
۶م	زن	عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی	آموزش عالی و بازارکار	دکتری مدیریت آموزشی	۹	۳۲	حضور
۷م	مرد	عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی	بازارکار	دکتریرنامه‌ریزی درسی آموزش عالی	۲۰	۴۰	حضور
۸م	مرد	عضو هیئت علمی و مدیر گروه پژوهشی آموزش‌های مهارتی پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش	آموزش و پرورش	دکتری روانشناسی	۱۷	۷۸	حضور

کد	جنسیت	سوابق	حوزه تخصصی	سطح تحصیلات-رشته تحصیلی	سنوات خدمت (سال)	مدت زمان مصاحبه (دقیقه)	نحوه مصاحبه
م ۹	زن	عضو هیئت علمی دانشگاه تهران	آموزش عالی و آموزش پرورش	دکتر پیرنامه ریزی درسی	۲۰	۴۵	حضور
م ۱۰	مرد	کارشناس مرکز سنجش و پایش کیفیت آموزشی وزارت آموزش و پرورش	آموزش پرورش	دکتری سنجش و اندازه گیری	۱۷	۵۰	حضور
م ۱۱	مرد	مدیرکل آموزش فنی و حرفه ای وزارت آموزش و پرورش	آموزش و پرورش	کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی	۱۴	۳۹	حضور
م ۱۲	زن	عضو هیئت علمی دانشگاه امیرکبیر - مدیرعامل مدرسه آب و آینه	آموزش عالی و آموزش و پرورش	پسادکترای سیاست گذاری علم و فناوری	۹	۲۹	مجازی
م ۱۳	مرد	کارشناس وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی	بازار کار	دکتری رفاه اجتماعی	۱۴	۴۲	حضور
م ۱۴	مرد	مشاور مدارس آموزش و پرورش	آموزش و پرورش	کارشناسی ارشد مشاوره	۱۱	۳۶	حضور
م ۱۵	زن	کارشناس هدایت تحصیلی - شغلی وزارت آموزش و پرورش	آموزش و پرورش	کارشناسی مشاوره	۱۵	۴۷	مجازی
م ۱۶	زن	مشاور مدارس آموزش و پرورش	آموزش و پرورش	کارشناسی مشاوره	۵	۳۹	حضور
م ۱۷	مرد	مشاور مدارس آموزش و پرورش	آموزش و پرورش	دانشجوی دکتری مشاوره	۱۱	۳۱	حضور
م ۱۸	مرد	مشاور مدارس آموزش و پرورش	آموزش و پرورش	کارشناسی ارشد مشاوره	۲۲	۳۵	مجازی
م ۱۹	زن	مدیر مدارس آموزش و پرورش	آموزش و پرورش	دکتری مدیریت آموزشی	۲۵	۲۸	حضور
م ۲۰	زن	عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران	آموزش عالی	دکتری روانشناسی	۱۳	۲۴	مجازی
م ۲۱	مرد	عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی	آموزش عالی و آموزش و پرورش	دکتری مشاوره	۱۴	۳۲	حضور
م ۲۲	زن	عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی	آموزش و پرورش	دکتری مشاوره	۲۳	۴۱	مجازی

همان‌گونه که در جدول شماره (۱) مشاهده می‌گردد، با ۲۲ نفر از مشارکت‌کنندگان، مصاحبه فردی در زمان‌های متفاوت و با هماهنگی قبلی (تلفنی) در محل کار مصاحبه‌شوندگان انجام گرفت. عمده مصاحبه‌ها به صورت حضوری (رودرو) و تعدادی از مصاحبه بنا به درخواست مصاحبه‌شوندگان به صورت مجازی (در بستر پلتفرم اسکای روم^۱) بود. به منظور گردآوری داده‌ها از مصاحبه نیمه ساختاریافته بهره گرفته شد. به منظور اجرای دقیق فرایند مصاحبه، قبل از آغاز فرایند گردآوری داده‌ها، ابتدا پروتکل مصاحبه^۲ (متن شروع، پرسش‌ها، مدت زمان، متن پایان مصاحبه، مستندسازی، پالایش پروتکل مصاحبه) تدوین شد. تحلیل داده‌ها با استفاده از مراحل تحلیل داده‌ها از طریق کدگذاری باز^۳، محوری^۴ و گزینشی^۵ کوربین و اشتراس^۶ (۱۹۹۰) انجام شد.

بنابراین پس از گردآوری و پیاده‌سازی متن مصاحبه‌ها، به منظور آشنایی کافی با عمق و گستره محتوایی داده‌ها به بازخوانی مکرر داده‌ها و خواندن داده‌ها به صورت رفت و برگشتی چندباره اقدام شد. سپس کدهای اولیه (باز) از متن مصاحبه‌ها استخراج و تنظیم شد. این کدها از طریق روایت‌هایی که به صورت مستقیم یا مستتر در متن هر یک از مصاحبه‌ها بودند، از طریق ویژگی‌های مشترک هم‌ارز این نوع مشخصه‌ها شناسایی شدند. در مرحله بعد، چگونگی ترکیب کدهای باز برای شکل‌گیری زمینه‌های کلی مورد توجه قرار گرفت؛ بنابراین، از طریق تحلیل کدهای باز و حذف کدهای ناقص و تکراری، مقایسه و ترکیب کدهای مرتبط، کدهای محوری شکل گرفتند. در نهایت با طبقه‌بندی کدهای محوری در یک طبقه گسترده‌تر، کدهای گزینشی شناسایی شدند. لازم به ذکر است، برای ارزیابی قابلیت اعتماد و اطمینان داده‌ها از معیارهای معرفی شده

1. Skyroom
2. interview protocol
3. Open coding
4. Axial coding
5. Selective coding
6. Corbin and Strauss

توسط لینکلن^۱ و همکاران (۱۹۸۵) استفاده شد. لذا معیار باورپذیری، با استفاده از دقت در اجرای فرایند پژوهش، مصاحبه مستمر و ارتباط مداوم به مشارکت کنندگان پژوهش و تحلیل داده‌ها و ارائه یافته‌ها به شکل منسجم، امکان‌پذیر شد. به منظور اطمینان‌پذیری یافته‌ها از بازنگری ناظران (دو تن از استادان متخصص حوزه راهنمایی و مشاوره تحصیلی و شغلی)^۲ و استفاده از نظرهای تکمیلی همکاران (استادان مشارکت‌کننده در پژوهش)^۳ و خودبازبینی محقق در طی فرایند جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها و سازمان‌دهی فرایندهای ساخت یافته برای ثبت/نوشتن و تفسیر داده‌ها استفاده شد. همچنین تلاش شد با استانداردسازی روش‌شناسی، جمع‌آوری داده‌ها از استادان متعدد، مرور کدگذاری‌ها و یافته‌ها از جانب مشارکت‌کنندگان در پژوهش، یافته‌های پژوهش را تأییدپذیر کرد. در نهایت، قابلیت انتقال با استفاده از توصیف غنی داده‌ها، حصول اشباع داده‌ها، استفاده از رویه‌های ویژه تحلیل داده‌ها (کدگذاری)، توصیف گام‌به‌گام نحوه گردآوری و تحلیل داده‌ها، مستندسازی، یادداشت‌برداری و مرور دست‌نوشته‌ها امکان‌پذیر شد.

۴. یافته‌ها

نتایج تحلیل مصاحبه‌های صاحب‌نظران حاکی از آسیب‌های متعددی است که در حال حاضر برنامه هدایت تحصیلی - شغلی در نظام آموزشی و پرورش ایران را متأثر ساخته و در نتیجه تحقق اهداف آن را با چالش‌هایی همراه کرده است. در همین راستا، بررسی مصاحبه‌ها و کدهایی احصاء شده توسط پژوهشگر نشان می‌دهد که می‌توان آسیب‌های مذکور را در دو طبقه کلی تحت عناوین «آسیب‌های درونی» و «آسیب‌های بیرونی (محیطی)» با توجه به ماهیت‌شان طبقه‌بندی نمود. در ادامه یافته‌های مربوط به هر یک از آسیب‌های مزبور به تفکیک، به همراه کدهای باز و گزینشی ارائه می‌گردد.

1. Lincoln

2. peer check

3. peer debriefing

۴-۱. آسیب‌های درونی

آسیب‌های درونی، اشاره به مسائلی دارد که در نظام آموزش و پرورش ایران در حوزه هدایت تحصیلی - شغلی وجود دارد. به عبارت دیگر، آسیب‌های این بخش، مرتبط با چالش‌هایی است که از درون نظام آموزش و پرورش امکان تحقق اهداف کامل برنامه هدایت تحصیلی - شغلی را نمی‌دهد. بدین ترتیب، یافته‌های مربوط به این آسیب در قالب ۳۵ کد مفهومی احصاء شدند که در ۵ کد محوری شامل؛ آسیب‌های سیستمی (۱۰ کد)، رویکردی (۴ کد)، نیروی انسانی (۶)، آموزشی (۶ کد) و فرایندی (۹ کد) به شرح جدول زیر طبقه‌بندی و در قالب آسیب‌های درونی (کد گزینشی) ارائه می‌گردد. در جدول (۲) کدهای گزینشی، محوری و باز آسیب‌های درونی ارائه شده است.

جدول ۲. کدهای گزینشی، محوری و باز آسیب‌های درونی

مرجع	نمونه شواهد گفتاری	کدهای باز	کدهای محوری	کدهای گزینشی
م ۱، م ۲، م ۳، م ۶، م ۷، م ۸، م ۹، م ۱۰، م ۱۱، م ۱۲، م ۱۴، م ۱۷، ۲۱	• نظام آموزشی اون کارکرد سیستمی‌اش را به نظر من نداره، آن سیستم موجودیت زنده و پویایی که به عناصر و اعضای خودش در حقیقت به صورت رفت و برگشتی بازخورد میده و می تونه خودش رو اصلاح کند و مانند این‌ها • برای هدایت تحصیلی - شغلی بایستی تمامی عناصر نظام آموزشی از جمله مهم‌ترین آن‌ها که کتاب‌های درسی هست مورد توجه ویژه قرار بگیره، شما الان حساب کن کتاب‌ها که محتوای آموزشی هستند آیا اصلاً تناسبی با این موضوع دارند یا خیر؟» • «وقتی سیستم آموزشی کاملاً مطابق با چارچوب تجویزی خودش هر چیزی رو طراحی و اجرا می کنه و از سایر ظرفیت نهادها و؛ که در ابعاد مختلف آموزشی و	مدل منفعل پسینی آموزش و پرورش در هدایت تحصیلی - شغلی	سیستمی	آسیب‌های درونی
		کم‌اهمیتی موضوع هدایت تحصیلی - شغلی در آموزش و پرورش		
		تمرکز و متولی گری آموزش و پرورش		
		طبقه‌بندی رشته‌های تحصیلی در دوره متوسطه		
		عدم پویایی و بازخوردی سیستم آموزشی		
		قبولی در کنکور به عنوان هدف سیستم آموزشی		
		عدم همخوانی عناصر نظام آموزشی با موضوع هدایت تحصیلی - شغلی		
		سد کنکور و عدم قدرت کافی هدایت تحصیلی - شغلی در برابر آن		

کدهای گزینشی	کدهای محوری	کدهای باز	نمونه شواهد گفتاری	مرجع
			پروشی بسیار غنی هستند استفاده نمی‌کنند، در نتیجه شاهد یک سیستم منفعل با کمترین اثربخشی خواهیم بود»	
	رویکردی	کم توجهی به اقتضانات و نیازهای نسل جدید به‌روز نبودن با تحولات جهانی و بین‌المللی غفلت از عاملیت دانش‌آموزان در شناخت	- سیستم برنامه‌ریزی نظام آموزشی نمیدونه که واقعاً مثلاً در اینستاگرام داره چه اتفاقی می‌افته. جریان‌های کسب‌وکاری که اونجا داره شکل می‌گیره، به نظر می‌رسه ما اون‌ها رو انکار (نادیده گرفتن) کردیم مانند این‌ها - ولی ما واقعاً نیاز داریم دنیا داره مطالعه میکنه که ده سال آینده تخصص‌ها تغییر میکنه تخصص‌ها متفاوت میشه ما چقدر نظام آموزشی مون رو متناسب با ده سال آینده جهان و تخصصی شدن هوش مصنوعی و بحث کوانتوم و اینجور چیزها که هست متناسب‌سازی می‌کنیم؟	م ۱، م ۳، م ۶، م ۱۰، م ۱۳، م ۱۵، م ۱۶، م ۲۰
	آموزشی	عدم آموزش مهارت‌های نرم (حل مسئله، تصمیم‌گیری و مانند این‌ها) عدم توجه به آموزش‌های کسب‌وکار و کارآفرینی نظام آموزشی سنتی و کمبود آموزش‌های متناسب با نیازهای جامعه آموزش نظری و دانش‌محور مشکل نظام آموزش مهارتی و هدفمند نبودن عدم بهره‌گیری از فناوری و غفلت از موقعیت‌های واقعی یادگیری و شبیه‌سازی شده	- ما به بچه‌ها خیلی از مهارت‌های نرم رو یاد نمی‌دیم، مهارت‌هایی مثل مسئولیت‌پذیری، تصمیم‌گیری، حل مسئله و مانند این‌ها که همشون جزو مهم‌ترین مهارت‌ها در انتخاب و تصمیم‌گیری‌های زندگی مثل همین انتخاب رشته و شغل آینده است. - دانش‌آموز رو در موقعیت‌های مختلف برای اینکه استعدادهاشو کشف کنه قرار نمی‌دیم، مثلاً یک دانش‌آموزی که فردا قراره کشاورز بشه و قراره کار با گیاهان رو یادبگیره چقدر در دوران تحصیل در معرض این کار قرار می‌گیره؟	م ۱، م ۲، م ۳، م ۴، م ۷، م ۸، م ۹، م ۱۰، م ۱۲، م ۱۴، م ۱۷، م ۱۹
	منابع انسانی	مشکلات متعدد توسط عده‌ای از معلمان و کمبود انگیزه و تمرکز لازم برای مشارکت. ناکافی بودن تعداد مشاوران در دبیرستان محدودیت منابع انسانی	یکی از مسائلی دیگه هم که در این زمینه وجود داره بحث مشاوران تحصیلی هست، شما فک کن در یک مدرسه با سصد دانش‌آموز چطور یک مشاور میتونه به‌دقت بحث هدایت تحصیلی - شغلی رو	م ۱، م ۲، م ۳، م ۴، م ۶، م ۱۲، م ۱۸، م ۲۱

کدهای گزینشی	کدهای محوری	کدهای باز	نمونه شواهد گفتاری	مرجع
		(مشاور) در برخی از مدارس مناطق ضعف استانداردهای کیفی (دانش و تخصص) در برخی از مشاوران به کارگیری کارکنان سایر حوزه‌ها به عنوان مشاور بدون تخصص لازم عدم آموزش تخصصی لازم به مشاوران	برای هر یک از دانش آموزان به طور دقیق و صحیح دنبال کنه؟ و مانند این‌ها • اون فرایند اندازه گیری، آدماپی که اندازه می گیرن هم مشکل دارن، شما اصلاً یک مشاوره که اصلاً خودش نمیدونه، چطور انتظار داریم بیاد مثلاً استعداد دانش آموز رو بسنجه مانند این‌ها	
		زمان اجرای نامناسب غفلت از عنصر «علاقه» عدم فراهم سازی موقعیت شناخت دقیق علایق ارزیابی صوری معیارها و ملاک‌های هدایت تحصیلی - شغلی ضعف کیفی اجرای فعالیت‌های در نظر گرفته شده مانند، برگزاری هفته ملی مشاغل در مدرسه ضعف کیفی در جمع آوری اطلاعات نظام آموزشی. فراهم نبودن بستر کافی برای اجرای هدایت تحصیلی - شغلی معرفی نامناسب و ناکافی رشته‌های تحصیلی دانشگاهی و راهنمایی برای مشاغل آینده	• توی نظام آموزشی هم ما معیارهای مربوط به هدایت تحصیلی - شغلی رو به نوعی لحاظ کردیم و اما چون سیستم شکل نگرفته و در حقیقت ما شکلی و صوری دنبال این موارد بودیم، عملاً اون سنجها اصلاً ارزیابی درستی از شون صورت نمی گیره و مانند این‌ها • ما یک عنصر رو اصلاً ندیدیم، اونم علاقه است. ببین علاقه به شب دو شبه که به وجود نیماه بچه‌ها مثلاً تو مهدکودک شما میری، بچه‌ها چند تا شغل دارن، یا دکتر یا خلبان، پلیس و مانند این‌ها این به مرور می یاد به جای اینکه در واقع بر اساس قواعدی شکل بگیره مانند این‌ها • وقتی که اندازه‌ها رو به دست آوردیم چنانچه فرصت داشته باشیم، مثلاً یک فرمی بدیم به دانش آموز، نیاز داریم که کیفیتش رو تضمین کنیم، کیفیت اطلاعاتی که جمع آوری می کنیم، برای اینکه تضمین کنیم، پر کردن و چک مارک زدن تست نیست، باید مصاحبه کنیم باید برای هر دانش آموزی به اندازه کافی وقت داشته باشیم مطالعه کنیم که در حال حاضر این بستر وجود نداره	م ۱، ۲، م ۳، ۴، م ۵، ۶، م ۷، ۸، م ۹، ۱۰، م ۱۱، ۱۲، م ۱۳، ۱۵، م ۲۰، ۲۲
	فرایندی	کم توجهی به آینده شناسی رشته‌های تحصیلی و فرصت‌های شغلی		

۴-۱-۱. آسیب‌های سیستمی

از دیدگاه صاحب‌نظران، آسیب‌های سیستمی بر نظام آموزش و پرورش مانع موفقیت برنامه‌هایی مانند هدایت تحصیلی - شغلی می‌شوند. یکی از این آسیب‌ها، انفعال و پویایی ناکافی نظام آموزشی است که به دلیل تمرکز و عدم بهره‌گیری از ظرفیت‌های دیگر بخش‌ها ایجاد شده است. از دیگر مشکلات، کم‌اهمیت بودن موضوع هدایت تحصیلی - شغلی و نگاه فرعی به آن است. از دیگر مشکلات، کم‌اهمیت بودن موضوع هدایت تحصیلی - شغلی و نگاه فرعی به آن است. سلطه کنکور بر اهداف نظام آموزشی، یکی دیگر از آسیب‌ها است؛ به گونه‌ای که تمامی فعالیت‌ها در راستای آماده‌سازی دانش‌آموزان برای کنکور برنامه‌ریزی می‌شود. علاوه بر این، تقسیم‌بندی رشته‌ها در پایان دوره متوسطه اول، منجر به برجسب‌زنی به دانش‌آموزان شده (دانش‌آموزان قوی تحصیل در رشته‌های تحصیلی گروه‌های علوم تجربی و ریاضی و فنی و دانش‌آموزان ضعیف تحصیل در رشته‌های تحصیلی گروه‌های علوم انسانی و فنی و حرفه‌ای) و جریان هدایت تحصیلی را دچار آسیب می‌کند. در نهایت، صاحب‌نظران معتقدند برای موفقیت یک برنامه جامع و دقیق هدایت تحصیلی، باید نظام آموزشی با آن سازگار شود، زیرا در غیر این صورت، هرچند هم برنامه بدون ایراد باشد، نتیجه مثبتی به دنبال نخواهد داشت.

۴-۱-۲. رویکردی

از دیدگاه مشارکت‌کنندگان در پژوهش، رویکردهای حاکم بر نظام آموزش و پرورش و برنامه هدایت تحصیلی - شغلی چالش‌هایی جدی دارند. این رویکردها از تحولات سریع جهانی، به‌ویژه در بازار کار، تا حدی غافل هستند و رویکردی متناسب با آن‌ها اتخاذ نکرده‌اند. علاوه بر این، در این سیستم به مهارت‌آموزی متناسب با نیازهای آینده توجه کافی نمی‌شود و به‌جای توانمندسازی دانش‌آموز برای شناخت خود و محیط و

تصمیم‌گیری مستقل، به ابزارهایی مانند آزمون‌ها تکیه می‌شود. در مجموع، رویکردهای فعلی با اهداف برنامه هدایت تحصیلی - شغلی همخوانی کافی را ندارند و تغییر آن‌ها ضروری به نظر می‌رسد.

۳-۱-۴. آسیب‌های آموزشی

از دیدگاه صاحب‌نظران، آسیب‌های آموزشی مانع اصلی موفقیت برنامه هدایت تحصیلی - شغلی هستند. این مشکلات شامل ضعف در آموزش مهارت‌های نرم و مهارت‌های موردنیاز بازار کار است که حتی در هنرستان‌ها نیز دیده می‌شود. همچنین، نظام آموزشی با وجود تحولات سریع، از فناوری و آموزش‌های عملی غافل بوده و بیشتر بر دانش نظری تمرکز دارد. این مسئله موجب می‌شود دانش‌آموزان با نیازهای بازار کار هماهنگ نباشند. از طرفی، فراهم نبودن فرصت‌های یادگیری واقعی، مانع از شناخت صحیح دانش‌آموزان از خود، رشته‌های تحصیلی و محیط اطرافشان می‌شود. به‌طورکلی، فقدان ارتباط مستمر و قوی میان آموزش‌های ارائه شده و اهداف هدایت تحصیلی - شغلی، اثربخشی این برنامه را کاهش می‌دهد و آن را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

۴-۱-۴. آسیب‌های منابع انسانی

از دیدگاه صاحب‌نظران، آسیب‌های منابع انسانی بر اجرای برنامه هدایت تحصیلی - شغلی تأثیر منفی گذاشته است. این آسیب‌ها عمدتاً به مجریان این برنامه یعنی مشاوران و سایر دست‌اندرکاران مربوط می‌شوند و شامل کمبود مشاوران متخصص در مدارس و همچنین کیفیت پایین برخی از آنان است که آموزش‌های لازم را ندیده‌اند. علاوه بر این، با وجود نقش مهمی که مدیران، معلمان و والدین در این فرآیند دارند، مشغله‌های متعدد معلمان و عدم مشارکت کافی آن‌ها، مانع از ایفای نقش مؤثرشان در هدایت تحصیلی دانش‌آموزان می‌شود. به‌طورکلی، برنامه‌ای هرچند هم کامل و دقیق تدوین شده باشد، اگر مجریان متخصص و کافی برای آن پیش‌بینی نشود، در مرحله اجرا با شکست و یک اجرای ناقص مواجه خواهد شد.

۵-۱-۴. آسیب‌های فرایندی

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۲۲

دوره XX، شماره XX
فصل ۱۴۰۵/۱۴۰۶
پیاپی XX

از دیدگاه صاحب نظران، فرایندهای برنامه هدایت تحصیلی - شغلی با آسیب‌های جدی مواجه هستند. یکی از این مشکلات، معیارهای نامناسب برای هدایت دانش آموزان و کیفیت پایین اطلاعات جمع‌آوری شده است. همچنین، در این فرایند به علاقه دانش آموزان توجه کافی نمی‌شود و فعالیت‌های مربوط به شناخت مشاغل، مانند «هفته آشنایی با مشاغل»، به دلیل محدودیت امکانات، با کیفیت ناکافی اجرا می‌شوند. علاوه بر این، هیچ اقدامی برای آشنا کردن دانش آموزان با مشاغل آینده صورت نمی‌گیرد و کل فرایند هدایت تحصیلی به اشتباه به پایه نهم محدود شده است، درحالی‌که این موضوع نیازمند یک فرایند طولانی مدت و مستمر است. البته لازم به ذکر است در این خصوص، یکی از فعالیت‌هایی که برای شناخت علاقه دانش آموزان تعبیه شده است، هفته آشنایی با مشاغل است که در یک هفته تلاش می‌گردد تا انواع مشاغل از طریق فعالیت‌هایی همچون بازدید از مشاغل صورت پذیرد؛ که البته با توجه به محدودیت در امکانات مدارس به ارائه انواع مشاغل از طریق فعالیت‌های جایگزین همچون تهیه پوستر یا سخنرانی و مانند این‌ها بسنده می‌شود. درواقع، هدایت تحصیلی - شغلی باید به صورت فرایندی پیوسته و تدریجی از دوره ابتدایی تا پایان متوسطه طراحی و اجرا شود؛ به گونه‌ای که دانش آموزان در طول سال‌های تحصیل با شغل‌ها، استعدادها، ارزش‌ها و علایق خود آشنا شده و بتوانند تصمیمی آگاهانه اتخاذ کنند. در بسیاری از نظام‌های آموزشی پیشرو (نظیر فنلاند، آلمان و کانادا)، هدایت تحصیلی - شغلی نه به عنوان یک فعالیت مقطعی، بلکه به عنوان بخشی از برنامه درسی رسمی و تجربه یادگیری مداوم دانش آموزان در نظر گرفته می‌شود (ون اسبروک^۱، ۲۰۰۸). در مجموع، این آسیب‌های فرایندی مانع از دستیابی برنامه به اهداف خود شده و نیاز به یک بازنگری جدی دارند.

۲-۴. آسیب‌های بیرونی (محیطی)

آسیب‌های بیرونی، اشاره به مسائلی دارد که ریشه در محیط پیرامون نظام

آموزش و پرورش ایران وجود داشته و بر هدایت تحصیلی - شغلی تأثیرگذار است. آسیب‌های مزبور از آنجایی بیرونی خوانده می‌شوند که از بیرون بر نظام آموزش و پرورش و به تبع آن برنامه هدایت تحصیلی - شغلی حادث می‌شوند. به عبارت دیگر، به دلیل آنکه موضوعات آموزش به طور اعم و هدایت تحصیلی - شغلی به طور اخص از جمله موضوعاتی هستند که در ارتباط تنگاتنگ با مسائلی که در جامعه وجود دارد هستند، بنابراین نمی‌توان بدون توجه به این مسائل در موضوعات مزبور اقدام نمود و از تأثیرات آن‌ها غافل شد. با این تفاسیر، آسیب‌های بیرونی به منزله چالش‌هایی هستند که در جامعه وجود داشته و بر هدایت تحصیلی - شغلی و اهداف آن تأثیر منفی می‌گذارند. بدین ترتیب، یافته‌های مربوط به این آسیب در قالب ۳۹ کد مفهومی احصاء و در ۵ کد محوری شامل؛ آسیب‌های بازارکار (۸ کد)، نقش والدین (۵ کد) اجتماعی - فرهنگی (۶ کد)، اقتصادی (۸ کد) و سیاست‌گذاری (۱۲ کد) به شرح جدول زیر طبقه‌بندی و در قالب آسیب‌های بیرونی (کد گزینشی) ارائه می‌گردد. در جدول (۳) کدهای گزینشی، محوری و باز آسیب‌های بیرونی ارائه شده است.

جدول ۳. کدهای گزینشی، محوری و باز آسیب‌های بیرونی (محبیطی)

کدهای گزینشی	کدهای محوری	کدهای باز	نمونه شواهد گفتاری	مرجع
آسیب‌های بیرونی (محیطی)	بازارکار	عدم احصاء دقیق نیازهای شغلی و کمبود نظام اطلاعات بازارکار	● در سمت بازارکار و اطلاعات مشاغل و مانند این‌ها متأسفانه در کشور همچنان یک ساماندهی و یک اطلاعات دقیق و درستی نسبت به شغل‌ها و حرفه‌های مورد نیاز در کشور نداریم واقعاً.	۱م، ۲م، ۳م، ۴م، ۵م، ۶م، ۷م، ۹م، ۱۰م، ۱۶م، ۱۸م، ۱۹م، ۲۲
		کمبود نظام صلاحیت حرفه‌ای		
		کمبود تطابق بین شغل و شاغل		
		عدم نیازسنجی بازارکار		
		رواج قواعد خارج از عرف بر بازارکار	● به نظر می‌رسد که اساساً ما نتوانستیم اون سازوکاری که نسبت به احصاء نیاز اقدام می‌کنه رو به قول معروف طراحی و پیاده‌سازی کنیم توی سیستم اقتصادی یا حداقل توی سیستم بازارکار کشورمون، به عبارت دیگه نیاز کارفرما و فعال اقتصادی یک جریان مشخصی رو نداده که عبور کنه و به سیاست‌گذار برسه	
		بی‌توجهی به آمایش سرزمینی در زمینه مشاغل و مهارت‌های مورد نیاز		
		عدم طراحی و پیاده‌سازی سازوکار احصاء نیازهای شغلی جامعه		
		عدم کارایی کافی سیستم هدایت		

کدهای گزینشی	کدهای محوری	کدهای باز	نمونه شواهد گفتاری	مرجع
نقش والدین		شغلی مراکز کاریابی	به عنوان برنامه ریزی هم به مخاطبین مون به عنوان کسانی که کار انتخاب می کنند که بگیم خب مثلاً در یک رشته ای که برای آینده بیست هزار فرصت شغلی وجود دارد، برای یک رشته ای دو میلیون فرصت شغلی وجود دارد، خب این طبیعتاً توی انتخاب دانش آموزان تأثیر می گذاره، خب این رو ما نداریم و یکی از گره های ما هست تو این حوزه	
		سوی گیری والدین نسبت به پایگاه اجتماعی رشته های تحصیلی و مشاغل	● ذهنیت ها نسبت به رشته های تجربی و ریاضی بهتره و برای والدین فرقی نمی کنه که فرزندشون تجربی بخونه یا ریاضی، اما نسبت به رشته های دیگه مثل کارودانش و فنی و حرفه ای سوگیری وجود داره. خب با این سوگیری به پدر و مادر بگو که این بچه استعداد ادبیات داره یا مانند این ها آیا اون حاضره به حرف ما گوش کنه؟	
		مقاومت عده ای از والدین و تبعیت از جو اجتماعی در هدایت دانش آموزان به رشته های تحصیلی - شغلی عدم آگاهی عده ای از والدین نسبت به تمامی رشته های تحصیلی و آینده شغلی رشته ها اجبار دانش آموزان به انتخاب رشته تحصیلی - شغلی خاص توسط عده ای از والدین	● طرف به بچه اش میگه حالا تو برو کنکور بده، بچه میگه آقا من نمی خوام برم دانشگاه، میگه نه برو شاید شد؛ یعنی همچنان یک کورسوی امیدی در کنکور می بینه که این وضعیت آدم بهبود پیدا کنه، در حالی که وقتی میره آموزش عالی درس میخونه و استعداد کافی را هم نداره ● تازه چهار سال وقتش رو تلف می کنه، میگه اگر چهار سال می رفت کار یاد می گرفت الان جلوتر بود و مانند این ها	
اجتماعی - فرهنگی		غفلت از فرهنگ کار و تلاش	● هدایت تحصیلی - شغلی جایی معنی میده که امکان هدایت باشه وقتی امکان هدایت نداره، چه هدایت تحصیلی - شغلی آخه؟ والدین فشار میارن، نهادها فشار میارن، آقا الان امکان نداره به معلمی به دانش آموزان رو به معلمی تشویق کنه، اصلاً امکان نداره، چرا؟ برای اینکه جایگاه و پایگاه اجتماعی رو داره می بینه دیگه مانند این ها	۱۳۰۱، ۲، ۳ م ۴، ۵، ۶ م ۷، ۸، ۹ م ۱۰، ۱۱ م ۱۲، ۱۳ م ۱۴، ۱۵ م ۱۷، ۲۲ م
		کم توجهی به اقدامات فرهنگی در سطح جامعه	● فرهنگ ملی مشاغل نداریم، بچه ها اصلاً نمی فهمن شغل اصلاً یعنی چی؟ ما الان به یک دانش آموز بگیم صدتا شغل رو نام ببر، اگر به هفتادی برسه خیلی بچه درس خونی بوده.	
		ضعف نظام آموزشی از نظر فرهنگ سازی	● فرهنگ ملی مشاغل نداریم، بچه ها اصلاً نمی فهمن شغل اصلاً یعنی چی؟ ما الان به یک دانش آموز بگیم صدتا شغل رو نام ببر، اگر به هفتادی برسه خیلی بچه درس خونی بوده.	
اقتصادی		تغییر ارزش رشته های تحصیلی و مشاغل نزد اعضای جامعه	● تغییر ارزش رشته های تحصیلی و مشاغل نزد اعضای جامعه	
		دشوار شدن هدایت تحصیلی - شغلی با تأثیرپذیری از مسائل اجتماعی - فرهنگی هم نوایی با موج اجتماعی - فرهنگی در ورود به دانشگاه و رشته های خاص (مانند پزشکی و مانند این ها)	● هم نوایی با موج اجتماعی - فرهنگی در ورود به دانشگاه و رشته های خاص (مانند پزشکی و مانند این ها)	
اقتصادی		ارزش نابرابر اقتصادی استعدادها در جامعه	● اخیراً با پدیده ای روبه رو هستیم با عنوان بعضی از مفاسد و برخی از درآمدهای یک شبه، این هیچ انگیزه ای واسه تلاش ایجاد	۲، ۳، ۴ م ۵، ۶، ۷ م
		نقش منابع خانواده به لحاظ مالی در انتخاب تحصیلی - شغلی		

کدهای گزینشی	کدهای محوری	کدهای باز	نمونه شواهد گفتاری	مرجع
		بهره‌وری اقتصادی مورد انتظار دانش آموزان از تحصیل در رشته‌های تحصیلی نقش و اثرگذاری مشاغل و فعالیت‌های کاذب و پرسود مانند دلالی و مانند این‌ها (اقتصاد بیمار) مقداری فساد اقتصادی و عدم توان کافی در جلوگیری از درآمدهای بادآورده و اصلاح آسیب‌ها بی‌ثباتی اقتصادی (تورم و کاهش ارزش پول ملی) آشفته‌گی اقتصادی بازارکار تمایل نخبه‌ها به رشته‌های پردرآمد مانند پزشکی به دلیل شرایط اقتصادی	نمی‌کنه، اصلاً انگیزه ایجاد نمی‌کنه مانند این‌ها مانند این‌ها همه کپه شدن توی چه رشته‌ای الان؟ توی تجربی، اونم برای سه تا رشته پزشکی، دندان‌پزشکی و داروسازی. این یک بخشیش تابع شرایط اقتصادی کشور هست شرایطی مثل سرعت تورم خیلی بالا و کاهش ارزش پول ملی و نظایر این‌ها حتماً شرایط اقتصادی اثر می‌گذاره، شرایط اقتصادی و اون بهره‌وری اقتصادی که در آینده فکر می‌کنم توی اون شغل کسب می‌کنند این هم یکی از عوامل مؤثر است. طبیعتاً مثل الان هجوم بیشتر به شغل پزشکی یعنی عوامل اقتصادی اینجا داره عمل می‌کنه	م ۹، م ۱۰، م ۱۱، م ۱۲، م ۱۵، م ۱۹، م ۲۰، م ۲۱
	سیاست‌گذاری	کمبود نگاه راهبردی به نهاد تعلیم و تربیت کمبود نگاه‌های دقیق علمی و کارشناسی در آموزش و پرورش برخی از سیاست‌های غلط نظام آموزش و پرورش کمبود مبانی فلسفی و نظری بومی توسعه بخش خصوصی در نظام آموزشی کم‌توجهی به موضوع هدایت تحصیلی - شغلی در نظام حکمرانی کشور کمبود برداشت و نگرش صحیح حکمرانان از موضوع هدایت تحصیلی - شغلی عدم ارزیابی و اصلاح برنامه‌ها و سیاست‌های هدایت تحصیلی - شغلی بی‌توجهی به ظرفیت اثرگذاری انجمن‌های تخصصی و سازمان‌های مردم‌نهاد نهادسازی ضعیف در عرصه هدایت تحصیلی - شغلی (انجمن‌های علمی و مانند این‌ها) مداخله ناکافی دولت در زمینه هدایت تحصیلی - شغلی کمبود نگرش هدفمند میان‌مدت و بلندمدت (بازدهی بلندمدت هدایت تحصیلی - شغلی)	نظام آموزشی مبتنی بر اینکه بالاخره ما، می‌خواهیم یک آدمی را تربیت کنیم که در دوره ابتدایی، متوسطه اول یا دوم که بتواند به راحتی در جامعه زندگی بکند، درآمد ایجاد کند، آرامش داشته باشد، آگاه باشد و مانند این‌ها به طور خلاصه توسعه پایدار داشته باشیم، ما این آدم را تربیت نمی‌کنیم. نهاد تعلیم و تربیت در هر کشوری جزو مهم‌ترین نهادهایی هست که در توسعه پایدار اون کشور نقش اثرگذار داره، تمام برنامه‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها روی این نهاد انجام میشه، اما این نگاه راهبردی رو ما توی کشور خودمون نداریم و نگاه از نوع هزینه‌ای هست و مانند این‌ها	م ۱، م ۲، م ۳، م ۴، م ۵، م ۶، م ۷، م ۸، م ۹، م ۱۰، م ۱۱، م ۱۲، م ۱۳، م ۱۴، م ۱۵، م ۱۶، م ۱۸، م ۲۲

۴-۲-۱. آسیب‌های بازارکار

از دیدگاه صاحب‌نظران، آسیب‌های بازار کار مانع از موفقیت برنامه هدایت تحصیلی - شغلی می‌شوند. یکی از این آسیب‌ها، فقدان اطلاعات دقیق از نیازهای شغلی در حال و آینده است که به دلیل بی‌توجهی به آمایش سرزمینی و نبود یک نظام اطلاعات بازار کار تشدید شده است. همچنین، در این بازار تطبیق شغل و شاغل به‌درستی انجام نمی‌شود، زیرا سازوکار لازم برای آن وجود ندارد و مراکز کاریابی نیز دچار مشکلات جدی هستند. علاوه بر این، بی‌قاعدگی بازار کار به دلیل نبود نظام صلاحیت حرفه‌ای، بر تصمیم‌گیری‌های شغلی دانش‌آموزان تأثیر منفی می‌گذارد. به‌طورکلی، نشانک‌های نامناسبی که از بازار کار به دانش‌آموزان می‌رسد، فرآیند هدایت تحصیلی - شغلی را مختل کرده و مانع از هدایت متوازن آن‌ها به سمت مشاغل موردنیاز می‌شود.

۴-۲-۲. آسیب‌های مربوط به نقش والدین

از دیدگاه صاحب‌نظران، نقش والدین یکی از مهم‌ترین عوامل در هدایت تحصیلی - شغلی دانش‌آموزان است، اما این نقش اغلب به‌جای کمک، مسیر را منحرف می‌کند. این مشکل ریشه در ناآگاهی عده‌ای از والدین نسبت به رشته‌های تحصیلی و مشاغل آینده دارد که باعث محدود شدن انتخاب‌های فرزندان و مقاومت آن‌ها می‌شود. همچنین، اجبار والدین به انتخاب رشته یا شغل خاص و اصرار بر باورهای سنتی خود، به‌جای توجه به علاقه و استعداد دانش‌آموز، نارضایتی آن‌ها را در پی دارد. علاوه بر این، تبعیت از جایگاه اجتماعی برخی رشته‌ها، موجب بی‌ثمر ماندن کل فرآیند هدایت تحصیلی می‌شود. به‌طورکلی، نقش عده‌ای از والدین در حال حاضر مسیر تحصیلی - شغلی بعضی از دانش‌آموزان را منحرف کرده و نیازمند راهکارهای جدی است.

۴-۲-۳. آسیب‌های اجتماعی - فرهنگی

از دیدگاه صاحب‌نظران، آسیب‌های اجتماعی - فرهنگی که ریشه در باورهای جامعه دارند، به‌شدت بر انتخاب‌های تحصیلی - شغلی دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارند. یکی از این آسیب‌ها، نگاه‌های فرهنگی به جایگاه اجتماعی مشاغل است که باعث می‌شود

برخی رشته‌ها و مشاغل ارزش کمتری داشته باشند. همچنین، تمایل جامعه به ورود به دانشگاه، بدون توجه به نیازهای بازار کار، همچنان قوی است که به دلیل ارزش‌گذاری‌های نادرست و برچسب‌هایی است که به مشاغل زده می‌شود. علاوه بر این، فرهنگ‌سازی در مورد ارزش کار و آشنایی با مشاغل به شدت ضعیف است که موجب می‌شود دانش‌آموزان بیشتر بر اساس مسائل مالی تصمیم بگیرند تا بهره‌وری و خدمت به جامعه. به طور کلی، این آسیب‌ها در بلندمدت شکل گرفته‌اند و ریشه آن‌ها را باید در حوزه‌های دیگری مانند مسائل اقتصادی جامعه جستجو کرد.

۴-۲-۴. آسیب‌های اقتصادی

از دیدگاه صاحب‌نظران، آسیب‌های اقتصادی مانند تورم و فساد عده‌ای، به طور مستقیم بر فرآیند هدایت تحصیلی - شغلی تأثیر می‌گذارند. این مسائل باعث از بین رفتن انگیزه‌ها شده و دانش‌آموزان به جای توجه به بهره‌وری یا خدمت به جامعه، انتخاب‌های خود را بر اساس توجیه اقتصادی و درآمد آینده انجام می‌دهند. این شرایط، به آشفتگی بازار کار منجر شده و تفاوت‌های غیر منطقی در سطح دستمزدها ایجاد کرده است. همچنین، ارزش نابرابر استعدادها از نظر اقتصادی و بضاعت مالی خانواده‌ها نیز به عنوان عوامل تأثیرگذار بر تصمیم‌گیری‌های دانش‌آموزان مطرح شده‌اند. به طور کلی تا زمانی که نظام اقتصادی کشور عملکرد مثبت سطح بالایی نداشته باشد، نمی‌توان انتظار داشت که نظام آموزشی بتواند دانش‌آموزان را به سمت مشاغل مورد نیاز بازار کار هدایت کند.

۴-۲-۵. آسیب‌های مربوط به قلمرو سیاست‌گذاری

از دیدگاه صاحب‌نظران، آسیب‌های ساختاری در سیاست‌گذاری، کارآمدی نظام آموزش و پرورش و برنامه هدایت تحصیلی - شغلی را زیر سؤال برده است. این مشکلات شامل ناکافی بودن نگاه راهبردی و کارشناسی در نهاد آموزش و پرورش و کم‌توجهی به یک مبانی فلسفی بومی است. همچنین، توسعه بخش خصوصی و تفاوت کیفیت آموزشی در مدارس، به ساختار جهت‌دهی آسیب‌زده است. علاوه بر این، موضوع هدایت تحصیلی - شغلی در اسناد بالادستی کشور جدی گرفته نشده و فقدان برنامه‌ریزی بلندمدت، منجر به

عدم مداخله دولت در این زمینه شده است. در نهایت، ناکافی بودن سیستم ارزیابی برای سیاست‌های اجرا شده، مانع از بهبود کافی سیستم می‌شود. در مجموع، این آسیب‌های زیربنایی به قدری اهمیت دارند که تا زمانی که حل نشوند، نمی‌توان انتظار موفقیت کافی از برنامه‌هایی مانند هدایت تحصیلی - شغلی داشت.

۵. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف شناسایی آسیب‌های برنامه هدایت تحصیلی - شغلی در نظام آموزش و پرورش ایران انجام شد. نتایج نشان داد که این برنامه با مجموعه‌ای از چالش‌ها مواجه است که تحقق دو هدف اصلی آن، یعنی هدایت دانش‌آموزان بر اساس استعداد و علاقه و نیز پاسخ‌گویی به نیازهای جامعه، را با تردید مواجه ساخته است. این یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های پیشین همخوانی دارد (منبری و همکاران، ۱۴۰۱؛ نامدار، ۱۴۰۰؛ موسوی و همکاران، ۱۳۹۹؛ نویدی، ۱۳۹۷؛ گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۵؛ کرمدوست و همکاران، ۱۳۸۵؛ حسینی، ۱۳۸۱؛ علیدوست ابدی‌خواه، ۱۳۷۰). تحلیل ۲۲ مصاحبه با صاحب‌نظران حوزه آموزش و پرورش، آموزش عالی و بازار کار به شناسایی ۷۴ کد اولیه انجامید که در نهایت در قالب ۱۲ خرده‌آسیب و ۲ کلان‌آسیب (درونی و بیرونی) طبقه‌بندی شدند.

آسیب‌های درونی به چالش‌هایی اشاره دارند که ریشه در ساختار، رویکردها، فرایندها و منابع داخلی نظام آموزش و پرورش دارند. در این میان، یکی از مهم‌ترین آسیب‌ها به ماهیت مقطعی و متمرکز برنامه هدایت تحصیلی - شغلی بازمی‌گردد که عمدتاً به پایه نهم محدود شده و فاقد رویکردی مستمر، توسعه‌ای و مبتنی بر پرورش مهارت‌های مدیریت مسیر شغلی است. این وضعیت، هدایت تحصیلی را از یک فرایند رشد تدریجی به یک تصمیم‌گیری یک‌باره و تخصیصی تقلیل داده و دانش‌آموزان را بدون آمادگی کافی در موقعیت انتخاب قرار می‌دهد. این ضعف ساختاری و رویکردی با یافته‌های پژوهش‌های پیشین همسو است (علیدوست ابدی‌خواه، ۱۳۷۰؛ موسوی و

همکاران، ۱۳۹۹؛ نویدی، ۱۳۹۷). در بعد آموزشی، محتوای مرتبط با هدایت تحصیلی - شغلی یا در برنامه درسی رسمی جایگاه مشخصی ندارد یا از به‌روز بودن و انطباق با تحولات بازار کار برخوردار نیست. این امر، در کنار فقدان آموزش مهارت‌هایی مانند خودآگاهی، تصمیم‌گیری آگاهانه و شناخت مشاغل، موجب می‌شود دانش‌آموزان ابزارهای لازم برای انتخاب منطقی مسیر تحصیلی - شغلی را در اختیار نداشته باشند. همچنین، عدم بهره‌گیری مؤثر از فناوری‌های نوین و موقعیت‌های واقعی یا شبیه‌سازی شده یادگیری، تجربه دانش‌آموزان از جهان کار را محدود و غیرکاربردی می‌سازد. از سوی دیگر، آسیب‌های منابع انسانی، به‌ویژه کمبود مشاوران متخصص، ضعف دانش آنان در حوزه بازار کار و اشتغال، و درگیری در وظایف اداری، نقش حرفه‌ای مشاوران را تضعیف کرده و اثربخشی برنامه را کاهش داده است؛ یافته‌ای که با نتایج کرم‌دوست و همکاران (۱۳۸۵) و حسینی (۱۳۸۱) همخوانی دارد. در نهایت، در بخش آسیب‌های فرایندی، طولانی و پیچیده بودن فرآیند اجرای برنامه، استفاده از ابزارهای سنجش غیربومی و فقدان ابزارهای استاندارد برای ارزیابی دقیق استعداد و رغبت، سبب می‌شود که تصمیمات هدایتی بر اساس داده‌های غیرمعتبر و نتایج نامطمئن بنا شوند که این مسائل توسط منبری و همکاران (۱۴۰۱) و نامدار (۱۴۰۰) در خصوص ضعف در ابزارها و اجرای نادرست فرآیندها مورد تأیید قرار گرفته است.

در کنار آسیب‌های درونی، آسیب‌های بیرونی نیز نقش مهمی در کاهش اثربخشی برنامه هدایت تحصیلی - شغلی ایفا می‌کنند. این آسیب‌ها شامل چالش‌های بازار کار، نقش والدین، اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی و سیاست‌گذاری است. ناهماهنگی میان نظام آموزشی و بازار کار، بیکاری ساختاری فارغ‌التحصیلان و فقدان نشانک‌های روشن اشتغال، منطق انتخاب مبتنی بر استعداد و علاقه را تضعیف کرده و انتخاب‌های تحصیلی را به سمت ملاحظات کوتاه‌مدت اقتصادی سوق می‌دهد؛ موضوعی که در پژوهش‌های نامدار (۱۴۰۰) و گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۳۹۵) نیز مورد تأکید قرار گرفته است. افزون بر این، فشار والدین و هنجارهای اجتماعی، به‌ویژه در

بستر فرهنگ مدرک‌گرایی و ارزش‌گذاری نابرابر رشته‌ها، نقش مشاور و یافته‌های روان‌سنجی مدرسه را کمرنگ می‌کند؛ امری که با نتایج حسینی (۱۳۸۱) و موسوی و همکاران (۱۳۹۹) همسو است. در بعد اقتصادی، نابرابری در دسترسی به امکانات آموزشی، تمرکز مدارس باکیفیت در مناطق خاص و هزینه‌های بالای آموزش‌های مکمل، انتخاب تحصیلی دانش‌آموزان مناطق کمتر برخوردار را محدود ساخته و عدالت آموزشی را با چالش مواجه می‌کند. همچنین، شرایط ناپایدار اقتصادی و جذابیت رشته‌های پردرآمد، نشان‌دهنده غلبه عوامل کلان اقتصادی بر تصمیمات تحصیلی است که نویدی (۱۳۹۷) نیز به آن اشاره کرده است. در سطح سیاست‌گذاری، ناهماهنگی میان نهادهای مسئول، فقدان ثبات در سیاست‌ها، اجرای شتاب‌زده طرح‌ها و تفاوت کیفیت مدارس دولتی و غیردولتی، برنامه هدایت تحصیلی - شغلی را به فرآیندی ناپایدار و بعضاً طبقاتی تبدیل کرده است. علاوه بر این، کمبود مبانی فلسفی و نظری بومی و کم‌توجهی به موضوع توسعه بخش خصوصی در نظام آموزشی از دیگر چالش‌های مهم این حوزه است. در مجموع، همان‌طور که سازمان همکاری توسعه اقتصادی و اجتماعی (۲۰۰۴) بیان کرده، بهبود برنامه هدایت تحصیلی - شغلی در مدارس تنها زمانی ممکن است که سیاست‌گذاران به چالش‌های موجود در این زمینه رسیدگی کنند.

در مجموع، یافته‌ها نشان می‌دهد که برنامه هدایت تحصیلی - شغلی در نظام آموزش و پرورش ایران، در نتیجه تعامل پیچیده آسیب‌های درونی و بیرونی، از اهداف اصلی خود فاصله گرفته و اثربخشی آن کاهش یافته است. بر این اساس، بازنگری عمیق و یکپارچه در این برنامه، با تأکید بر اصلاحات ساختاری و مدیریتی، تدوین خط‌مشی‌های کارآمد، هماهنگی بین‌بخشی و توجه به تفاوت‌های منطقه‌ای، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. تحقق این امر می‌تواند زمینه بازگشت برنامه هدایت تحصیلی - شغلی به مسیر صحیح و ارتقای نقش آن در تصمیم‌گیری آگاهانه دانش‌آموزان را فراهم سازد و مبنایی برای ارائه راهکارهای اجرایی در بخش پیشنهادها باشد.

۶. پیشنهادها

• متولیان و سیاست‌گذاران نظام آموزش و پرورش به منظور پاسخگویی مؤثر به نیازهای جامعه در بازنگری ساختار نظام آموزشی و نظام آموزش عالی مسائلی همچون؛ توجه به نیازهای بازارکار، حذف انتخاب رشته تحصیلی در پایه نهم و گروه‌بندی دانش‌آموزان و به تبع آن بازنگری در فرایند و نحوه هدایت تحصیلی - شغلی، توجه و استفاده از ظرفیت‌های سایر بخش‌ها و نهادهای جامعه به منظور فراهم‌سازی بستر فعالیت دانش‌آموزان در عرصه‌های موردعلاقه و کاهش سيطرة آزمون سراسری (کنکور) بر نظام آموزش و پرورش، تقویت و افزایش استانداردهای کیفی مدارس دولتی را در دستور کار قرار دهند؛

• با توجه به تغییر و تحولات جهانی و اقتضائات نسل جدید دانش‌آموزان (نسل Z، آلفا) به نظر می‌رسد نظام آموزش و پرورش به منظور هم‌نوایی و پاسخگویی اثربخش به تحولات مزبور در راستای هدایت تحصیلی - شغلی مؤثر دانش‌آموزان، بایستی نسبت به بازنگری رویکرد خود با نظر به اصلاحاتی همچون؛ مهارت‌آموزی دانش‌آموزان بر اساس تخصص‌های موردنیاز آینده و طرح‌ریزی توجه به عاملیت دانش‌آموزان در امر شناخت خود، رشته‌های تحصیلی، فرصت‌های محیطی و نظایر این‌ها اقدام نماید؛

• توجه به آموزش مهارت‌های نرم، مهارت‌های زندگی در کنار آموزش‌های مهارتی، کسب‌وکار و کارآفرینی و استفاده از ظرفیت‌های فناوری در زمینه ارائه آموزش‌های عملی و فرصت‌های یادگیری واقعی می‌تواند در بهبود فرایندهای آموزشی مؤثر بوده و از این طریق دانش‌آموزان را در انتخاب رشته تحصیلی - شغلی یاری رساند.

• تربیت تعداد مشاوران موردنیاز و برگزاری دوره‌های آموزشی تخصصی برای مشاوران حاضر در نظام آموزشی به منظور افزایش استانداردهای کیفی و همچنین فراهم‌سازی استفاده از ظرفیت متخصصان حوزه هدایت تحصیلی - شغلی و معلمان در راستای شناخت استعدادهای دانش‌آموزان امکان با توجه به اموری همچون؛ مشوق‌های انگیزشی، کاهش تراکم تعداد دانش‌آموزان و مانند این‌ها؛

• بازنگری در فرایند هدایت تحصیلی - شغلی با توجه به اصلاحات پیشنهادی ذیل؛
۱. به منظور فراهم سازی فرصت شناخت و رصد دقیق و جامع علایق، استعداد،
توانایی ها و موارد دیگر دانش آموزان زمان هدایت تحصیلی - شغلی از پایه نهم حذف و
شروع فرایند آن از دوره ابتدایی آغاز گردد.

۲. ضمن تضمین کیفیت ابزارهایی همچون پرسشنامه ها و آزمون ها و ابزارهای دیگر در
زمینه گردآوری اطلاعات از فرایند و شیوه هایی مانند مصاحبه، مشاهده که داده های
قابل اتکاتری در زمینه شناخت دانش آموزان فراهم می کند، بهره گرفته شود.

۳. بازنگری و غنی سازی فعالیت های پیش بینی شده برای معرفی رشته های
تحصیلی و آینده شغلی هر یک از آن ها و همچنین اتخاذ سازوکاری در راستای
رصد مشاغل آینده و تحولات مهارتی بازارکار و اطلاع رسانی مناسب به
دانش آموزان (در این راستا می توان با طراحی فعالیت های یادگیری مانند تهیه
گزارش های موردی و... برای دانش آموزان اقدام نمود).

• مشارکت طلبی والدین در فرایند هدایت تحصیلی - شغلی فرزندان و ارائه
آموزش های لازم در راستای مباحثی همچون؛ نهادینه کردن فرهنگ کار و تلاش، عدم
اجبار و تحمیل رشته تحصیلی خاص، ارائه اطلاعات در خصوص آینده شغلی
رشته های تحصیلی و...

• فرهنگ سازی در خصوص وضعیت فعلی اشتغال رشته های تحصیلی دانشگاهی
و نیازهای آینده بازار کار از طریق اطلاع رسانی به جامعه (دانش آموزان، والدین و غیره)
• راه اندازی نظام جامع اطلاعات بازار کار به منظور آگاهی بخشی و ارائه اطلاعات
به دانش آموزان و والدین و غیره در خصوص نیازهای بازار کار، فرصت های شغلی
متناسب با هر رشته تحصیلی، چگونگی ورود به بازار کار و راه اندازی کسب و کار و غیره.

سپاسگزاری

بدین وسیله از تمامی مشارکت کنندگان در پژوهش قدردانی می شود.

درصد مشارکت نویسندگان

نویسنده اول طراحی و اجرای پژوهش، گردآوری و تحلیل داده‌ها و نگارش مقاله را بر عهده داشته است. نویسنده دوم با راهنمایی علمی، نظارت بر فرایند انجام پژوهش و بازبینی متن مقاله مشارکت داشته است. نویسنده سوم نیز با ارائه مشاوره علمی و تخصصی، مشارکت در تحلیل یافته‌ها و اصلاح و بازنگری نهایی مقاله در انجام این پژوهش سهیم بوده است.

استفاده از هوش مصنوعی

نویسندگان استفاده از GapGPT-5.4 را برای تصحیح و خلاصه‌سازی برخی از متون مقاله تصدیق می‌کنند. خروجی این دستورالعمل‌ها برای افزایش دقت دستوری، بهبود ساختار جمله، خلاصه‌سازی استفاده شده است. اگرچه نویسندگان استفاده از هوش مصنوعی را تصدیق می‌کنند، اما تأکید دارند که بهروز رحیمی، رضوان حکیم‌زاده و محمد خادمی کُله‌لو، تنها نویسندگان این مقاله هستند و مسئولیت کامل محتوای آن را، همانطور که در توصیه‌های COPE و سیاست‌های مجله ذکر شده است، بر عهده می‌گیرند.

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند که هیچ‌گونه تعارض منافع در خصوص این پژوهش وجود ندارد.

حمایت مالی

این مقاله هیچ‌گونه حمایت مالی دریافت نکرده‌اند.

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۳۴

دوره XX، شماره XX
فصل ۱۴۰۵/۱۴۰۶
پیاپی XX

ابراهیمی مقدم، ندا؛ صمدی، بیتا؛ و شریفی، اصغر (۱۳۹۶). شناسایی دلایل تمایل و عدم تمایل دانش آموزان به انتخاب رشته هنر: مطالعه موردی دانش آموزان دختر پایه اول متوسطه منطقه ۲ شهر تهران. فصلنامه اندیشه‌های نوین تربیتی، ۲ (۱۳)، ۱۷۳-۱۵۳. <https://doi.org/10.22051/jontoe.2017.8748.1182>

احمدی، سعید (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین هدایت تحصیلی نادرست و افت تحصیلی دانش آموزان. سومین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی، مرکز راهکارهای دستیابی به توسعه پایدار، تهران، ایران.

حسینی، سیدمهدی (۱۳۸۱). طرح نظام مشاوره و راهنمایی در مقاطع مختلف تحصیلی. همایش ملی مهندسی اصلاحات در آموزش و پرورش، پژوهشکده تعلیم و تربیت، تهران، ایران.

خادمی کله‌لو، محمد؛ فتح تبار، کاظم؛ و معارفوند، زهرا (۱۳۹۹). چگونگی توسعه چارچوب صلاحیت‌های ملی (مورد مطالعه: چارچوب صلاحیت‌های ملی در هلند. فصلنامه توسعه استعداد. ۲۲ (۴)، ۷۶-۴۳.

رحیمی، بهروز؛ حکیم‌زاده، رضوان؛ جوادی‌پور، محمد؛ صالحی، کیوان؛ و خادمی کله‌لو، محمد (۱۴۰۳). تدوین چارچوب برنامه درسی هدایت تحصیلی-شغلی در نظام آموزش و پرورش ایران. فصلنامه رویکردهای نوین آموزشی، ۱۹ (۳۹)، ۱۹۲-۱۴۹. <https://doi.org/10.22108/nea.2024.141687.2037>

رستگار خالد، امیر (۱۳۸۳). نقش خانواده‌ها در هدایت شغلی فرزند و شکل‌دهی به هویت کاری او (مورد: بررسی الگوهای ترجیحات شغلی والدین). مجله کار و جامعه. ۵۶ (۱۳۸۳)، ۳۹-۲۷.

رضایی مدنی، مرتضی؛ کلاتر هرمزی، آتوسا؛ و نعیمی، ابراهیم (۱۳۹۸). بررسی فرایند هدایت تحصیلی نوین در پایه نهم از منظر مشاوران مدارس. فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی، ۱۰ (۳۹)، ۴۸-۲۷. <https://doi.org/10.22054/qccpc.2019.40632.2098>

سالاری، یحیی؛ اسلام‌پناه، مریم؛ لایی، سوسن؛ و موسوی، فرانک (۱۴۰۱). مدل یابی عوامل مؤثر بر هدایت تحصیلی دانش‌آموزان مبتنی بر سند تحول بنیادین آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه توسعه آموزش جندی‌شاپور اهواز، ۱۳ (۰)، ۴۴-۲۹. <https://doi.org/10.22118/edc.2022.352060.2127>

شریفی، بهمن؛ نیاز آذری، کیومرث؛ و جباری، نگین (۱۳۹۹). ارائه مدلی برای دستیابی به هدایت تحصیلی کارآمد دانش‌آموزان در نظام آموزشی ایران، فصلنامه رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، ۱۱ (۱)، ۱۳۵-۱۶۰. <https://dori.net/dor/20.1001.1.20086369.1399.11.41.7.6>

صافی، احمد (۱۳۹۶). چالش‌های عمده نظام راهنمایی و مشاوره در آموزش و پرورش ایران. فصلنامه رشد آموزش مشاور مدرسه. ۳، ۳۹-۳۵.

صالحی عمران، ابراهیم؛ چهارباشلو، حسین؛ و هاشمی، سهیلا (۱۳۸۹). بررسی مقایسه‌ای مؤلفه‌های فرهنگ کار در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و روش تدریس مربیان. نشریه علمی پژوهش‌های آموزش و یادگیری. ۱۷۳-۱۹۴، (۱)۸.

عسگری، فرشته؛ و عابدی، لطفعلی (۱۳۹۷). عوامل مؤثر بر هدایت تحصیلی در دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم: مطالعه پدیدارشناسی. سومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم تربیتی و روانشناسی و مطالعات اجتماعی ایران، تهران، ایران.

علیدوست ابدی‌خواه، محمدعلی (۱۳۷۰). تحقیق درباره ملاک‌ها و ضوابط هدایت تحصیلی، محاسبه و تعیین همبستگی بین نمرات دروس توصیه‌نامه تحصیلی و موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان رشته‌های مختلف متوسطه نظری، فنی و حرفه‌ای شهر تهران و بررسی علایق تحصیلی و شغلی و عوامل مؤثر در انتخاب رشته تحصیلی دانش‌آموزان. گزارش طرح پژوهشی. وزارت آموزش و پرورش، معاونت آموزشی، دفتر آموزش ابتدایی و راهنمایی. تهران: ایران.

کرم‌دوست، نوروز علی؛ ابوالقاسمی، محمود؛ و زندوانیان، احمد (۱۳۸۵). طراحی الگوهای مناسب جهت هدایت تحصیلی دانش‌آموزان دوره متوسطه. مجله روانشناسی و علوم تربیتی، ۳۶ (۲ و ۱)، ۱۲۲-۹۹.

مامی، شهرام؛ و امید، عباس (۱۳۹۲). بررسی علل روانی گرایش مفرط دانش‌آموزان دختر دبیرستان‌های شهر ایلام به تحصیل در رشته علوم تجربی. فصلنامه پژوهش‌های علوم انسانی. ۲۹، ۱۸۲-۱۵۵.

محمدی، راضیه؛ و رئیس، عباس (۱۴۰۱). آسیب‌شناسی تحقق سیاست توسعه متوازن در فرآیند هدایت تحصیلی دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه شهرستان لردگان، نشریه دانش انتظامی چهارمحال و بختیاری. ۱۱ (۴)، ۱۲۸-۱۰۳.

مختارزاده بازرگانی، سمیه؛ و علیزاده، سعید (۱۳۹۸). بررسی عوامل مؤثر در گرایش انتخاب رشته تحصیلی در دانش‌آموزان. فصلنامه مدیریت و چشم‌انداز آموزش، (۱) ۱، ۳۰-۱۵.

<https://doi.org/10.22034/jmep.2019.100581>

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی ایران (۱۳۹۵). بررسی «مسئله هدایت تحصیلی» در آموزش و پرورش ایران (با تأکید بر ارزیابی عملکرد برنامه جدید هدایت تحصیلی). معاونت پژوهش‌های اجتماعی - فرهنگی: دفتر مطالعات اجتماعی، تهران، ایران.

مریدی، علی. (۱۳۸۵). بررسی میزان اثربخشی فرآیند مشاوره و هدایت تحصیلی بر انتخاب رشته دانش‌آموزان لرستان (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه آزاد اسلامی، لرستان، ایران.

منبری، محنت؛ پوشنه، کامبیز؛ و خسروی‌بابادی، علی اکبر (۱۴۰۱). آسیب‌شناسی یک نظام هدایت تحصیلی جهت ارائه یک الگوی مطلوب. ماهنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران. ۵ (۶)، ۴۳۵-۴۱۰.

<https://doi.org/10.30510/psi.2022.317437.2725>

موسوی، سید علی؛ پیرانی، عارف؛ و مؤمنی، حسن (۱۳۹۹). آسیب‌شناسی فرایند هدایت تحصیلی دانش‌آموزان پایه نهم استان ایلام. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی. ۱۹ (۷۵)، ۱۴۸-۱۲۳.

<https://doi.org/10.22034/jei.2020.114617>

نامدار، حدیثه (۱۴۰۰). چالش‌ها و موانع انتخاب رشته و آینده شغلی دانش‌آموزان. اولین کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت. هرمزگان، ایران.

نوبدی، احد (۱۳۹۷). هدایت تحصیلی در نظام آموزش و پرورش ایران: تجارب عملی و چالش‌های پایدار. فصلنامه تعلیم و تربیت. شماره ۳۴ (۱)، ۳۴-۹.

نیازی، محسن؛ سلیمان‌نژاد، محمد؛ عقیقی، محمد؛ و رازقی مله، هادی (۱۳۹۷). ترجیحات انتخاب رشته دانش‌آموزان ورود به دوره متوسطه دوم بر اساس روش تحلیل سلسله مرتبی (AHP). فصلنامه

اندازه‌گیری تربیتی، ۸ (۳۲)، ۱۶۲-۱۴۳. <https://doi.org/10.22054/jem.2019.31804.1740>

Corbin, J. M., & Strauss, A. (1990). Grounded theory research: Procedures, canons, and evaluative criteria. *Qualitative Sociology*, 13(1), 3-21. <https://doi.org/10.1007/bf00988593>

Erlich, R. J., & Russ-Eft, D. F. (2012). Assessing Academic Advising Outcomes Using Social Cognitive Theory: A Validity and Reliability Study. *NACADA Journal*, 32(2), 68-84. <https://doi.org/10.12930/0271-9517-32.2.68>

Finger, C., Solga, H., Ehlert, M., & Rusconi, A. (2020). Gender differences in the choice of field of study and the relevance of income information. Insights from a field experiment. *Research in Social Stratification and Mobility*, 65, 100457. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2019.100457>

Hooley, T., Sultana, R. G., & Thomsen, R. (2018). *Career guidance for social justice: Contesting neoliberalism*. Routledge.

Ignacio García-Pérez, J., & Hidalgo-Hidalgo, M. (2017). No student left behind? Evidence from the Programme for School Guidance in Spain. *Economics of Education Review*, 60, 97-111. <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2017.08.006>

Joho, C., Mok, S. Y., Hoffelner, C., & Düggeli, A. (2024, December). Analyzing teachers' competencies in career guidance: a systematic review. In *Frontiers in Education* (Vol. 9, p. 1488662). Frontiers Media SA.

Kudrinskaya, I. V., Kidinov, A. V., Kabkova, E. P., Mechkovskaya, O. A., Mudrak, S. A., Novikov, S. B., & Agadzhanova, E. R. (2020). The problem of career guidance of the youth in domestic pedagogical theory and practice. *EurAsian Journal of BioSciences*, 14(2).

Lincoln, Y. S., Guba, E. G., & Pilotta, J. J. (1985). Naturalistic inquiry. *International Journal of Intercultural Relations*, 9(4), 438-439. [https://doi.org/10.1016/0147-1767\(85\)90062-8](https://doi.org/10.1016/0147-1767(85)90062-8)

- Mimis, M., El Hajji, M., Es-saady, Y., Oued Guejdi, A., Douzi, H., & Mammass, D. (2018). A framework for smart academic guidance using educational data mining. *Education and Information Technologies*, 24(2), 1379–1393. <https://doi.org/10.1007/s10639-018-9838-8>
- Mwape, J. (2015). *Nature and benefits of guidance and counselling services offered in selected public secondary schools in Mansa district* (Doctoral dissertation), University of Zambia.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2004). *Career Guidance. A handbook for policy makers*. Paris: OECD. <https://doi.org/10.1787/9789264015210-en>
- Özmen, S., & Hursen, C. (2020). Identifying the Students' Needs for Guidance at Vocational and Technical Anatolian High School. *Postmodern Openings*, 11(4), 79–108. <https://doi.org/10.18662/po/11.4/224>
- Ray, A., Bala, P. K., & Dasgupta, S. A. (2019). Role of authenticity and perceived benefits of online courses on technology based career choice in India: A modified technology adoption model based on career theory. *International Journal of Information Management*, 47, 140–151. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2019.01.015>
- Smith, C. L., & Allen, J. M. (2014). Does Contact With Advisors Predict Judgments and Attitudes Consistent With Student Success? A Multi-institutional Study. *NACADA Journal*, 34(1), 50–63. <https://doi.org/10.12930/nacada-13-019>
- Thompson, P., & Kwong, C. (2016). Compulsory school-based enterprise education as a gateway to an entrepreneurial career. *International Small Business Journal: Researching Entrepreneurship*, 34(6), 838–869. <https://doi.org/10.1177/0266242615592186>
- UNESCO. (2023). *Career guidance and counseling in secondary education: Global trends and practices*. Paris: UNESCO.
- Van Esbroeck, R. (2008). *Career guidance in a global world*. In *International handbook of career guidance* (pp. 23-44). Dordrecht: Springer Netherlands.
- Wang, D., & Wang, G. (2025). Improving career readiness in middle school students: a systematic review of intervention approaches. *Frontiers in Psychology*, 16, 1582195.
- Watts, A. G. (2014). *Career guidance and public policy: Global issues and challenges*. Routledge.
- Young-Jones, A. D., Burt, T. D., Dixon, S., & Hawthorne, M. J. (2013). Academic advising: does it really impact student success? *Quality Assurance in Education*, 21(1), 7–19. <https://doi.org/10.1108/09684881311293034>

